

SOD.
V.

Narodna
PROSVJETA

BROJ:
2.

Mjesečnik za školsstvo, prosvjetu i književnost

Ulasnik i Izdavaatelj: „Hrv. učiteljsko društvo ‚Narodna Prosvjeta‘ za Istru u Pazinu“.

Rukopisi se šalju Uredništvu u Pazin, a pretplate Franju Barballiću, učitelju u Bermu kod Pazina. Godišnja cijena 5 K.

Antropogeografija Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

II. Teritorij „Istra“.

U prošlom članku kušao sam prikazati zadaću antropogeografije i istaknuti važnost smještaja Istre za njezino žiteljstvo. Slika ne bijaše dosta jasna, a nije ni mogla biti, jer ju tek ima da popuni daljno razlaganje. Osnovna je misao bila: priroda utječe na čovjeka. Sporedno su se javljale i druge misli, među njima najviše: utjecaj različitih kultura. Ob ovom bit će govora u ovom članku, a zašto baš pod gornjim naslovom, naskoro će biti razumljivo.

U obliku narodne poslovice često puta se čuje, da je čovjek dijete svoga društva. Meni se čini, da ovdje izraz »društvo« nikako ne znači samo skup ljudi nego uopće okolinu, milieu, vanjsku sferu, ambijenat i slično. I jest tako. Na čovjeka utječe okolina, koja je dvojaka: materijalna i duševna ili fizična i socijalna, jasnije — prirodna i kulturna. Kaošto se u posloviци pod izrazom »društvo« krije i kulturna i prirodna okolina, tako se i u antropogeografiji problem »čovjek i priroda« ne može riješiti bez obzira na svezu čovjeka sa prirodnom i kulturnom okolinom. Čovjek živi dvojakim životom, tjelesnim i duševnim, a svaki je od ovih u stanovitom snošaju i prema jednoj i prema drugoj okolini. Želimo li dakle spoznati potpunoga čovjeka u njegovu snošaju prema okolini, treba pod ovom misliti i kulturnu a ne samo prirodnu. Ali ne smijemo krenuti dalje, dok spomenutu posloviцу ne proglasimo pretjeranom tvrdnjom — i to radi izraza »dijete«. Čovjek nije

dijete, kojim se priroda i društvo igra, nije pasivan i posve nemoćan proti utjecajima svoje okoline, čovjek nije tabula rasa, na kojoj — da upotrebimo sinonim — vanjska sfera piše svoje utiske. Ako se dakle narod u posloviци izrazio o čovjeku proglašivši ga djetetom, od njegova suda, u posloviци izražena, ostaje svakako ovo: i u narodu je utjecaj okoline na čovjeka općenito poznat i priznat.*) Pored slobodne volje ima svaki čovjek svoje osobine, duševne i tjelesne, koje jednim imenom zovemo značaj ili karakter. Zato čovjek nije dijete. Kao što junak u drami kao glumac na pozornici nije puko oruđe svoje okoline, već uvijek nastoji prema svojem značaju provesti svoju volju u razvoju dramske radnje, tako i čovjek na pozornici života pravom ističe svoju individualnost prema utjecajima svoje okoline, tako i cijeli narod pokazuje u prošlosti i sadašnjosti svoja osobita etnička svojstva. To je treći i posljednji važni čimbenik, koji ne smijemo pustiti s vida. Bilo da se umne sposobnosti okolinom proširuju ili priječe, bilo da se usvojeni nazori pod utjecajem novih slabe ili križaju, radi ovih svojstava nutarnja psihična borba je neukloniva. U njoj uspjeh obaju vanjskih čimbenika, fizičnoga i socijalnoga, zavisi od trećega, od osobina rase. Ove su osobine rasi prirodna svojstva. Zato ih zovemo etnička, ali o njima samima potanje slijedeći put.

Dok nam glede prirodne okoline mora položiti račun geografija sama, sa utjecajem različitih kultura na istarsko žiteljstvo imala bi naš upoznati historija. Utjecaj prirodne okoline općenito se smatra najvažnijim, a sa stanovišta antropogeografije sigurno i jest. Zato ću se na ovu vanjsku sferu (tlo uopće, vrst i oblici tla, slika zemlje, granice, klima i s njom spojena vegetacija, more i komunikacije) vraćati neprestano tijekom cijele radnje. Ali da shvatimo današnje stanje istarskoga žiteljstva, nikako se ne smije posve mimoći njegovu prošlost. Današnje stanje uopće a kulturno napose sigurno je u svezi sa kulturnim dodirima iz prošlosti. Tu bi sve moralo pružiti historija, a pruža nam veoma malo — ne samo stoga, što je istarska kulturna prošlost prema izokolnom svijetu neznatna, već naročito stoga, što se istarska historija tim pitanjima malo bavila. Ne osjećam se spreman, da zađem u tančine, pače mjesto jasnih slika o kulturnim utjecajima na istarsko žiteljstvo u prošlosti i sadašnjosti mogu ovdje samo skicirati nešto o historiji Istre, zapravo samo u pregledu iznijeti njezin teritorijalni razvoj u svezi sa vlastima, koje su se za nju borile i njom vladale, iz čega će poznavaoocu svjetske kulturne povijesti biti bar donekle shvatljiv mnogi utjecaj različitih kultura, kojima su tragovi i do danas ostali. Samo ovako mogu opravdati gornji naslov, koji vrijedi za slijedeće retke.

Nema dvojbe, da je najjače tragove od svih gospodara nad Istrom ostavio Rim. On joj je dao prvo kulturno lice. Ta ovdje, u cijeloj današ-

*) F. Lukas: Utjecaj prirodne okoline . . . .

njoj Istri, vladahu rimski carevi oko šest stoljeća. Sa gospodstvom Rima počinje se za Istru historija, počinje se kultura; što je pred tim, spada u prehistoriju. Žiteljstvo, koje je isprva — u mlađe kameno ili neolitičko doba — primitivno živjelo u mnogobrojnim pećinama¹⁾ (Roč, Materija itd.) većinom od lova i pastirstva, a onda od početka drugoga tisućljeća pr. Kr. dalje — u brončano ili tučno i željezno doba — na visokim gradinama²⁾ (slov. gradišče, talij. castelliere) od stočarstva i ratarstva u unutrašnjosti zemlje odnosno od lova i gusarenja u primorju, bijaše u živahnoj trgovačkoj svezi sa Grčkom i Italijom, kako potvrđuju priče iz doba mikenske kulture.³⁾ Mirni razvoj prekinuše pod konac V. stoljeća pr. Kr. Kelti (ili Gali), koji pokoriše barem sjeverni dio poluotoka. Možda je upravo sa njihovim dolaskom istarsko žiteljstvo postalo ratobornije, tako da je svojim strašnim gusarenjem po Jadranskom moru izazivalo osvetu Rimljana i izazvalo konačno svoju propast pod njihovu vlast. Svršivši naime Rimljani srećno drugi punski rat i trajno zavladaвши sjevernom Italijom do Alpi odlučiše pokoriti također sjevernu i istočnu obalu Jadranskoga mora, da tako posve spriječe pomorsko gusarenje primorskoga žiteljstva. Naskoro iza osnutka vojničke kolonije Aquileje (181. pr. Kr.) pošlo im je to za rukom. Dvije godine vodila se žestoka borba, u kojoj g. 177. podlegoše konzulu Klaudiju Pulhru i kralj Epulon u svom gradu Nesactium (nad Budavom) i svi Histri u njegovu kraljevstvu (do Učke), koji su kasnije još dugo nastojali, da se oslobode nove vlasti i rimskih uredbi. Drugi dio današnje Istre (na istoku od Učke) zajedno sa otocima dolazi pod vlast rimsku za jedno stoljeće kasnije (za Julija Cezara baš u polovini I. stoljeća). Tamošnji Liburni manje su za Rim bili važni a manje je također i Rim za njih važan. Ova dva dijela današnje Istre ne bijahu Rimljanima nikada jedna administrativna cjelina. Istra (u užem smislu) bijaše u svezi sa Karnijom i Venecijom, a Liburnija dio Ilirika. Među njima je granicom Raša, koja 27. g. pr. Kr. za cara Oktavijana postade još važnijom, političkom granicom među Italijom i pokrajinom Ilirikom. I Flanona i Albona ležahu u ovom dijelu (dakle izvan Istre), ali dobivši *ius italicum* dođoše u iznimno stanje. Vojničke posade u većim gradovima, naročito u Puli (Pietas Iulia, imadaše žiteljstva koliko i danas), trgovci u gradovima na obali zapadnoj (Oegida ili Capris = Kopar, Aemonia ili Neapolis = Novigrad, Iulia Parentium = Poreč) i istočnoj (Albona, Flanona i Curicta = Krk) pa i u unutrašnjosti (Piquentum = Buzet, Petina = Pićan), onda činovništvo po cijeloj zemlji — sve je to izvodilo romanizaciju, koja je lagano i mirno ali sigurno i trajno iz primorja napredovala prema kopnu. Među žiteljstvom na obali i u unutra-

¹⁾ K. Moser: »Der Karst und seine Höhlen.« Trst 1899.

²⁾ C. de Marchesetti: »I castelli preistorici di Trieste e della regione Giulia« u »Atti del museo civico di storia naturale,« sv. X., Trst 1903.

³⁾ H. Gutschel: Vor- und frühgesch. Bez. Istr. u. Dalm. zu It. u Gr. 1903.

šnjosti postajala je razlika u kulturi već od prije, a tako je i romanizacija sada uspjevala daleko bolje u primorju nego u zagorju. Po nekim spomenicima, ostancima od grobova iz rimskoga doba oko Roča,*) sudi se pače, da se staro žiteljstvo žilavo opiralo raznarodnjenju, a moguće je također, da je romansko žiteljstvo po unutrašnjosti Istre živjelo samo u oazama, koje su bile malo brojnije od današnjih talijanskih. Svakako sjajne građevne spomenike carskoga doba, kojima se još danas divimo, uzalud ćemo tražiti daleko od obale. Tvrdnja, da je jaki utjecaj Rima u starom vijeku (a i Mletaka u srednjem) sezao samo donle, dokle je utjecalo i more, vrijedi ne samo za Dalmaciju već i za Istru. Primorje je i ovdje i ondje bilo ne samo gušće naseljeno nego danas, već je uopće cjelokupni kulturni život bio relativno razviji i življi nego danas. U primorju bijaše vina i ulja za izvoz, razvita živahna tekstilna industrija, koja je sirovine dobivala od pastirstva (ovaca) u unutrašnjosti zemlje. Uz obalu opstajahu već u rimsko doba sva veća mjesta, koja opstoje i danas (osim spomenutih još Amulia — Milje, Piranon, Humago, Rubinium — Rovinj, Nesactium, Lauriana, Auxerum — Osor itd.), pače nekoja, kojih više nema (Cissa, Vistro kod Rovinja), a mogla su također bolje napredovati nego danas, jer malarije nije bilo, premda su inače klimatske prilike bile slične današnjima.¹⁾ Nije dakle cijela Istra u jednakoj mjeri uživala blagostanja i kulture rimske. Opreka među bogatom obalom i skromnijom unutrašnošću postoji od rimskoga doba kroz sve vjekove do danas. Zapad je u svakom pogledu bio srećniji od istoka, i u vrijeme mira za rimskoga gospodstva i u nemirno vrijeme seoba narodâ, koje iza toga slijede i traju dobrih pet stoljeća. Dok se preko gornje Istre valjala strašna seoba barbarskih naroda u Italiju, nije istarsko primorje jače osjetilo te nevolje još ni u V. i VI. stoljeću. Primorski gradovi cvatu dalje, jer seobe ne zahvaćaju donje Istre, pa možemo vjerovati Kasijodoru, kad tvrdi, da »u Istri nema pustoši.« Blagostanje u to vrijeme potvrđuju sjajni umjetnički spomenici²⁾ starokršćanski i bizantski u Trstu, Poreču i Puli, koje podigoše pristaše kršćanstva. Ali svemu tomu imao je doći kraj, kad je Italija polagano osim samostalnosti izgubila također svoj sjaj i kad je prometa sa zaleđem uslijed novih političkih i etnografskih prilika posve nestalo. Od 476. Italijom i Istrom vladaju Germani pod Odoakrom pa istočni Goti pod Teodorihom, kojima 539. otima Istru Bizant kao istočni Rim, ali za kratko vrijeme. U ostalom ni Bizant nema više dovoljno snage, da svoju udaljenu pokrajinu štiti, tako da sa vlašću bizantskom počinje doba kulturnoga zastoja a i vjerskoga boja. K tomu je i seoba Langobarda iz Panonije u sjevernu

*) A. Gnirs: »Das Gebiet der Halbinsel Istrien in der antiken Überlieferung« u godišnjem izvještaju c. i kr. mornaričine niže realke u Puli 1902.

1) A. Gnirs: »Römische Wasserversorgungsanlagen im südlichen Istrien« u godišnjem izvještaju realke u Puli 1901.

2) G. Caprin: »L'Istria nobilissima.« 2 sv. Trst 1905.

Italiju 568. nanijela Istri velikih šteta i trajnu nesigurnost. Ovima 751. uspije iza mnogih pokusa konačno osvojiti ju, ali ju naskoro iza njihove propasti (774.) u kratkotrajnoj borbi sa Bizantom dobiše Franci pod Karlo Velikim 789. Romansko gradsko žiteljstvo postavi se doduše na stranu Grka, ali biskupi pristajahu uz stranu franačku i odlučiše pobjedu.

Međutim se bijaše naime po cijeloj Istri posve udomilo kršćanstvo, koje je po svojim biskupima i kasnije u srednjem vijeku imalo uvijek važnu ulogu u teritorijalnom razvoju pokrajine. Isusova nauka počela je ovamo prodirati veoma rano, jamačno već u I. stoljeću. Prve kršćanske općine nastadoše dakako u gradovima, ali istarske biskupije su osnovane sve tek početkom VI. stoljeća, u Puli, Trstu, Kopru, Novigradu, Poreču i Pićnu (sve zavisne od oglejskoga patrijarke), a onda u Osoru i Krku (po svoj prilici nešto mlađa) pod nadbiskupom solinskim odnosno spljetskim. Kvarnerski otoci bijahu dakle i u crkvenom kao i u političkom pogledu u svezi s Dalmacijom, u kojoj je franački utjecaj bio veoma kratkotrajan i slab. Tamo se uza sve opreke Romana u gradovima i Bizanta razvija hrvatska država, kojoj je neko vrijeme zapadnom granicom Raša. U Istri s ove strane Učke spajaju se dakle biskupi sa Francima, tako da će od sada germanski sjever i kršćanska crkva biti jedini gospodari u Istri, dokgod se pomoću Bizanta ne pridignu Mleci. Biskupi a naročito patrijarka oglejski drže od rimsko-njemačkih careva svaki nekoliko lena i tim postaju važan politički faktor. Odrediti granice njihovim biskupijama bilo bi dosta teško, premda se kroz vjekove nijesu baš mnogo mijenjale, ali nabrojiti feodalna posjedovanja pojedinih biskupa bilo bi upravo nemoguće a ovdje i suvišno. Rimsko municipalno uređenje povuklo se u primorske gradove, a inače se po cijeloj zemlji razvije lenski sustav, koji je Istru razdrobio u mnoštvo malih lenskih posjeda svjetovne i duhovne gospode. Italija živi svojim životom, a Istra ostaje dijelom velikoga njemačkoga carstva, isprva zavisna od Bavarske, onda od Koruške, a od 1040. dalje kao posebna markgrofija, koju redom drže razne njemačke porodice. Kada su konačno 1209. oglejski patrijarke postali nasljedni istarski markgrofi, bijaše moć pojedinih feodalaca već tako znatna, da patrijarkama ostade zapravo samo naslov bez ikakve moći.

Tako se u starijem dijelu srednjega vijeka posve promijeniše političke prilike. Zapad Istre dođe pod sferu gerimansko-romansku a istok pod slavensko-romansku. Ali doseobom Hrvata i Slovenaca, koji posjedoše svu istočnu i gornju Istru a u manjim skupinama srednju pače i zapadnu, promijeni se u isto vrijeme i etnografska slika cijele zemlje. Romansko građanstvo življaše među svojim zidinama svojim životom, slavensko kmetstvo na selu opet svojim, a (većinom) njemačka gospoda kao gospoda, dakle sva tri staleža življahu odijeljeno velikim socijalnim jazom. Svaki se brinuo za svoj život, a nije imao

ni volje ni ljubavi ni mogućnosti, da svoju kulturu mijenja prema utjecajima drugoga. Bilo je tako svagdje pa i u Istri. Kultura viših, feodalnih i građanskih slojeva nije silazila u čađave slavenske kolibice. Stoga nije čudo, što su Hrvati i Slovenci sačuvali svoj čisti narodni karakter.¹⁾ Promijenio se dakako i gospodarski život svuda na gore u takovoj mjeri, da u XIV. stoljeću mletački činovnik javlja svojoj republici: »L' Istria tutta può dirsi deserta.«²⁾

Ovim nevoljama znatan je uzrok teritorijalna razdrobljenost, koja do- duše traje i dalje, ali se već u XIII. stoljeću opaža jasno, kako vlast nad Istrom žele podijeliti dvije velike države kasnijega vremena, Mleci i Austrija. Već od svršetka XII. stoljeća posjedovahu skoro sva crkvena lena njemački grofovi gorički, a u XIII. stoljeću raširiše oni svoje posjede u takovoj mjeri, da su osnovali posebnu grofiju Pazin, kojoj i ime promijeniše u grofiju istarsku, kad im još više posluži sreća. Tako se razvija grofija Istra, posve oprečna patrijarškoj markgrofiji, t. j. primorskim gradovima, kojima nasuprot preko mora leže Mleci. Gradovi markgrofije žele biti slobodni, te redom otpadaju od svoga markgrofa, oglejskoga patrijarke. S druge strane im na moru dodijavaju gusari Hrvati i Saraceni, od kojih su ih mogli braniti samo Mleci. Ovi doista sklopiše s istarskim gradovima ponajprije ugovore za obranu, onda zahtijevahu danke, a konačno stadoše god. 1267. pokoravati jedan grad za drugim. Svi dođu na red, Kopar i Pula najkasnije, jer kao najjači nastojahu da nad primorskim gradovima osnuju neku vrst hegemonije za obranu svoje slobode od svih neprijatelja, gusara, patrijarke i republike. Ali kad je konačno i Pula pokorena (1331.), prevlada mletački utjecaj uzduž cijele zapadne obale. Običaj, jezik i kultura sv. Marka prodiru međutim i dalje u unutrašnjost; 1412. izgubi konačno patrijarka sve (Buje, Labin, Plomin, Buzet, Oprtalj, Dvograbe, Roč i Hum). Tako pojačavaju sada Mleci romanski elemenat u Istri, što ga je Rim bio razvio. Ali radi irredente Mleci ne dolaze u Istru. Pozvaše ih gospodarski razlozi. Mali primorski gradovi življahu od brodarstva; njihovo drvo, kamenje, sô, bijahu trgovački predmeti, koje još uvijek i danas Mlečići traže u Istri. S druge strane je jedino veliki mletački pomorski grad mogao braniti njihove interese. Istina, od važnosti je i nacionalni moment, ali nije odlučan, kako pokazuje prošlost Trsta. Kad se ovaj grad uvjerio, da se proti jakim Mlecima sam ne će moći održati, priključi se zaleđu, s kojim ima trgovačke sveze. Tršćansko je građanstvo dobro sudilo, da signoria u Mlecima ne će pustiti iz svoje ruke trgovinu, koja joj daje toliko bogatstvo. Samo moćan vladalački rod mogaše grad Trst u konkurenciji štititi. To bijahu Habsburgovci, koji su također iz vlastitih interesa tražili put k moru. Oni

¹⁾ M. Marjanović: »Karakter Istre« u »Velikom Ćiril-Methodskom koledaru za 1907. god.« Ova prva »letimična skica o karakteru, običajima ili rasi istarskoga (hrvatskoga) puka« zaslužuje više pažnje, nego što joj se do sada iskazalo.

²⁾ B. Benussi: »L' Istria nel medio evo.« Poreč 1897.

mu se sve postepeno približavaju. God. 1283. dobiše Pordenone, 1335. baštiniše mnoge posjede u Kranjskoj i neka crkvena dobra u Vipavskoj dolini, 1366. postigoše lensko vrhovništvo nad dobrima grofova Devinskih,^{*)} 1371. kupiše gospoštiju Postojnu, 1374. preuzeše na osnovu ugovora o naslijeđu grofiju Istarsku od goričkih grofova. Ali sve im te bijedne tekovine na Krasu okruni dobrovoljna predaja grada Trsta 1382.¹⁾

Ovako dođe do političkoga dualizma. Mletački dio Istre bijaše od austrijskoga daleko veći i bogatiji, osobito otkad je Austrija iza rata 1521. morala republici odstupiti Momjan, Kastanju, Završje, Vižinadu, Sovinjak, Draguč, Svet. Vinčenat i Rakalj. Konačno se 1420. patrijarka odrekao naslova markgrof, tako da su Mleci bili ne samo faktični nego i pravni gospodari markgrofije, kao i Habsburgovci grofije Istarske.²⁾ Republika posjedovalaše zapad: kvarnerske otoke i na poluotoku obalu od Plomina do Milja pa unutrašnjost uz porječje Mirne preko Buzeta sve na Kras. Monarhija držaše istok: Liburniju, Čićariju i grofiju t. j. porječje Pazinskoga Potoka i Boljunčice-Raše sa malim dijelom Ploče od Pazina do Barbana. Ali Habsburgovci su se daleko manje brinuli za svoj dio Istre nego Mlečići za svoj. Predjel s one strane Čićarije sačinjavaše — kako je posve naravno — dio Kranjske, a tako je i Liburnija bila Učkom administrativno odijeljena od grofije, kojom Habsburgovci nijesu sami izravno upravljali, već su je davali u zakup, i to tako često, da je od 1374., t. j. otkad bijaše u njihovoj vlasti, do 1766. promijenila 22 zakupnika. Posljednje godine uzeše je u zakup grofovi Montecuccoli, koji još i danas drže pazinski kašteo i s njim mali posjed. Habsburgovci su se uopće tako malo brinuli za pazinsku »knežiju«, da su je jednom htjeli prodati Mlecima. Zakupnici i njihovi upravitelji (većinom njemački niži plemići) vladahu na pojedinom velikom posjedu prilično autokratski nad svojim hrvatskim kmetovima, koji su se sa svojim županom sami brinuli za poslove svoje zajednice i pače sami sebi u lakšim slučajevima sudili. Zlo bijaše žiteljstvu u habsburškoj Istri, ali ne bijaše dobro ni u mletačkoj. Ni tamo ne bijaše nepoznat feudalizam. Gradovima ostavi republika samo sjenu samostalne uprave, a sve važnije poslove podvrgne svojoj odluci. Razlikovati treba posjede gradova (»terre«) i velike posjede mletačkoga plemstva (»baronie«), koje ne bijaše bolje od njemačkoga u grofiji. Mlečići su dobro znali snažno iskoristiti zemlju, a da joj zato nijesu ništa uzvraćali. K tomu su neprestani ratovi među republikom i monarhijom imali za Istru tu posljedicu, da je postajala sve bjednija. Ali kad je sama republika počela propadati, još je gore stanje zavlдалo u njezinom istarskom posjedu, što se za austrijski ne može reći.

^{*)} To bijaše od istarskih njihovih posjeda Liburnija (Rijeka, Kastav, Veprinac, Mošćenice, Jelšane, Trnovo, Gutenek). Habsburgovci preuzeše ta dobra g. 1465.

¹⁾ Skoro ad verbum po N. Krebsu: »Die Halbinsel Istrien.« nek se vidi, kako o tom sudi Nijemac. Talijani ne bi ni htjeli ni znati ovako lijepo i pravedno reći istinu.

²⁾ S. Mitiš: »La contea di Pisino dal XVI.—XIX. secolo« u »Atti e Mem.« Poreč 1902.

Otkrićem Amerike oslabila je trgovačka premoć Mletaka, Sredozemno i Jadransko more gube dosadašnju znamenitost na račun Atlantskoga oceana, u trgovini i prometu prevlađuje novo, novčano gospodarstvo, tlu znatno pada vrijednost, pa se uništavaju šume, žiteljstvo se slabo množi i iseljuje. Gospodarske nesreće, koje su oko 1500. godine vladale cijelom srednjom Evropom i mnoge krajeve pretvorile u pustoši, pojavile se i u Istri, i to još strašnije jer se radi nepovoljnog razdijeljenja kiše udomila malarija. Broj pučanstva pada, zemlja ostaje neobrađena, često hara kuga, nestaje cijelih gradova (na pr. Dvograbe = Duecastelli 1630.). Baš u tim vjekovima sveopće nevolje u svakom pogledu dolaze u Istru, mletačku i austrijsku, kroz nekoliko vjekova, novi i novi većinom hrvatski kolonisti iz još bjednijih balkanskih zemalja. I tako se u kratko vrijeme posve mijenja politička i etnografska, gospodarska i kulturna slika, tako naglo kao u malo kojoj zemlji srednje i zapadne Evrope. U XVIII. stoljeću krenuše prilike nešto na bolje. Pogibao od Turaka prijatelji Mletke i Habsburgovce, tako da je na granici njihovih Istrâ prestalo vječito vojevanje. Kad poraste zemljištu vrijednost, podiže se ratarstvo, a sa novom pomorskom trgovinom probudi se i obrt. Taj novi život brzo se razvija pod zaštitom Habsburgovaca. Rijeka i osobito Trst stvaraju svoje trgovačke sveze na moru. Kad ih Karlo VI. 1719. proglasi slobodnim lukama, bili su počeci učinjeni, a uspjesi su morali doći. Sada se Trst pridiže tako naglo i lijepo, da je već koncem toga stoljeća imao sam više žitelja nego zajedno svi mletački pomorski gradovi u Istri, kojima Mleci nijesu mogli pomoći, već su pače i sami uviđali, da Trst postaje novim gospodarom Jadranskoga mora.

Posljednje teritorijalne promjene nastadoše u Napoleonovo doba. Iza propasti mletačke republike i po miru campoforzijskom 1797. dobije Austrija mletačku Istru. U njezine tradicije joj nije nimalo dirnula. Cijelo mletačko uređenje ostade netaknuto. Ali kad ju je požunskim mirom 1805. dobio Napoleon, zamijeni on stari mletački duh modernim i priključi je kao posebni departement svomu kraljevstvu Italiji, u kojemu čitavo uređenje prekroji po franceskom uzoru. Tada izgubi Austrija i kvarnerske otoke sa Dalmacijom, što joj je također Napoleon bio izručio 1797. Ali bečkim mirom 1809. izgubi poražena Austrija i staru austrijsku Istru uz druge slovenske i hrvatske zemlje od mora do Save. Od njih uredi Napoleon 1810. t. zv. »sedam ilirskih pokrajina franceskoga carstva« : mletačka Istra, Trst i Gorica-Gradiška pod imenom Istra sa glavnim gradom Trstom bijaše jedna; austrijska Istra (do tada dio postojnskoga okružja), Rijeka, hrvatsko primorje, građanska Hrvatska i Kvarnerski otoci (Krk, Cres, Lošinj i Rab) pod imenom građanska ili civilna Hrvatska sa glavnim gradom Karlovcem bijaše druga pokrajina.*)

*) Evo dakle baš je stogodišnjica, što je Istra sve do Pazina i Žminja bila pod Hrvatskom! Ovim dijelom nijesu Mleci nikada gospodovali!

Ali to potraja samo do 18. rujna 1811., kad je franceski car austrijsku Istru, koja leži s ove strane Učke, odijelio od građanske Hrvatske i priključio spomenutoj Istri. U sve vrijeme ovih čestih promjena nikada nije dakle stvorena Istra današnjega teritorija, već se prema prirodi i prošlosti svaki put pojavila politička ili administrativna granica negdje preko današnje Istre. Iza pada Napoleonova 1813. nestade i njegova uređenja u ovim krajevima, koje od onda drže Habsburgovci.

I austrijska uprava učini nekoliko pokusa. God. 1815. uređuje novu pokrajinu Primorje (sa vladom u Trstu) razdijelivši je u tri okružja: goričko, tršćansko (za ex-mletačke posjede) i riječko. Kao što je tršćansko okružje obuhvatalo primorje, koje k Trstu gravitira, tako je i riječko dobilo svoju kvarnersku okolinu: Labinštinu (prije mletačko), Pazinštinu (prije grofija), Čićariju (što je prije pod imenom Kras pripadalo Kranjskoj), Liburniju i Kvarnerske otoke (današnje t. j. bez Raba, koji bi priključen opet Dalmaciji). Ova razdioba nije bila loša, jer je izvedena sa stanovišta gospodarske politike i donekle historijske prošlosti stvorivši dva prirodna okružja, jadransko i kvarnersko, sa središtima u Trstu i na Rijeci. Ali već godinu zatim (3. kolovoza 1816.) kušalo se urediti »ilirsko kraljevstvo« od pokrajina, koje je slično bila krstila franceska uprava (1809.—1813.). Ovo je kraljevstvo, dakako samo po imenu, opstajalo sve do burne 1848., a bijaše razdijeljeno u dvije vlade: jedna za Korušku i Kranjsku, a druga za Primorje i Hrvatsku do Save. Inače ostadoše okružja kao prije do 1822., kad se na zahtjev Madžara riječko okružje raspalo i složilo novo pazinsko (pod vladom u Trstu), komu podložiše svu današnju sjevernu i istočnu Istru sa otočjem, dok je Rijeka sa svojim kotarom postala samostalna pokrajina, što doživi 1825. također Trst, tako da se od ukinutoga tršćanskoga i netom stvorenoga pazinskoga uredilo novo veliko okružje Istra sa središtem u Pazinu. Ovako ostade Pazin glavni grad čitave današnje Istre sve do g. 1860., kad je oktobarskom diplomom ministra Goluchowskoga Istra proglašena autonomnom markgrofijom sa zemaljskim saborom i odborom u Poreču.

Tako je stvorena današnja politička jedinica, koja nije historijski opravdana. Ovakova Istra nije ni prirodna cjelina.*) U prošlosti je teritorij Istre bio uvijek manji. Danas pripada staroj Istri ne samo visoka Čićarija i Liburnija nego i dio otočja, koje je u prošlim vjekovima uvijek bilo u tijesnoj svezi sa Hrvatskom i Dalmacijom. Da je današnja Istra čudna teritorijalna jedinica, dokazuje nam činjenica, koju drugdje baš nije lako naći. Nema naime glavnoga grada, nema središta, prema kojemu bi cijelo područje gravitiralo. Pula kao ratna luka monarhije je najveći grad, Rovinj je sjelo trgovačko-obrtničke komore (u ratarskoj pokrajini) i okružnoga sudišta za dio po-

*) N. Krebs: »Die Halbinsel Istrien.« Lipsko 1907.

krajine, Poreč je neznatan gradić na periferiji, Kopar je stari glavni grad nekadašnje Istre, Pazin kao jedina veća varoš (zapravo grad) podalje od mora je »središće« samo unutrašnjoj Istri, Čićarija nema ni grada ni većeg naselja, Kastav je jedini onkraj Učke, ali ne vlada ni samoj Liburniji, Lošinj je veća nada na moru nego na kopnu itd. Istra nema ni ne može imati glavnoga grada. Slično je i u Dalmaciji, pače bismo mogli i uspoređivati: Zadar-Kopar (u mletačko vrijeme glavni gradovi, nekada oba od kopna odijeljeni — otočni gradovi), Šibenik-Piran (kaošto su tamo najsvjesniji Hrvati tako su ovdje najzagriženiji Talijani), Trogir-Poreč (slične važnosti u prošlosti i neznatnosti u sadašnjosti među sobom i prema susjednim gradovima), Spljet-Rovinj (slični u trgovačko-industrijskoj poduzetnosti), Pula-Vis (strategijska važnost), Dubrovnik-Lošinj (pomorstvo, novi dijelovi Istre odnosno Dalmacije) itd. U Istri bismo našli i Poljica (Kastav) i Boku kotorsku (Liburniju) i otočje uopće i siromašnu Zagoru itd. kao i u Dalmaciji, premda bi to uspoređivanje u kojem slučaju bilo prisiljeno. Ipak će ovo biti ispravno: u Dalmaciji postoji rivalitet među pojedinim krajevima odnosno gradovima baš kao i u Istri, samo je razlika ta, što je Dalmacija daleko prirodnija jedinica od Istre, te će se u Dalmaciji svakako prije riješiti pitanje glavnoga grada nego u Istri, gdje vjekovne borbe u prošlosti među gradićima ne dozvoliše, da jedan grad posve preuzme glavnu ulogu u cijeloj zemlji, a kaošto bi novi uvjeti (željeznica) mogli dati prvenstvo Spljetu, tako nema izgleda, da bi ovakova Istra sebi mogla naći glavu, pa da se i promijene prilike bogzna kako, uvijek će odlučiti priroda zemlje same. U zemlji, koja je zapravo morski rub, uvijek će glavni grad biti uz more. Zato u Dalmaciji ne dolazi ni malo u obzir Knin ili Sinj, kaošto ni u Istri za tom slavom ne teže ni Vodnjan ni Buzet. Ni Pazin ne može Istri postati — si licet parva componere magnis — ono što je Češkoj Prag ili Franceskoj Pariz, jer u zemlji, koju kao poluotok plāče naokolo more, daleko je važnija periferija nego središte. Dok je Rusija bila daleko od mora, mogla je Moskva biti glavni grad. Kad su se Grci raširili po Sredozemnom moru i kad su odbili navale dalekoga susjeda preko mora (Perzijance), nije više mogla hegemonija ostati Sparti, već ju je morala istisnuti Atena sa Pirejem, a kad se uz Spartu javila i Teba proti Ateni, propala je iza ne baš duge borbe cijela Grčka. Ali u Istri ni primorski grad ne može postati srcem cijeloga života u zemlji, jer nema rijeka, koja bi po svojim pritocima koncentrirala sve prometne žile uz svih krajeva, nego se upravo naproti tomu u samoj zemlji uzdiže grbina Učke, koja sprečava organizaciju. Istra nije Portugal, kojemu je Tajo jasno na svom ušću odredio važnost Lisabona. Lako je pače uočiti važnu činjenicu, da se na ušćima istarskih rijeka, većih i manjih, nije razvio nijedan grad. Doline rijeka u Istri sprečavaju promet: Rovinj vlada samo južnije od Limskoga konala, Poreč među Limom i Mirnom, Buje među Mir-

nom i Dragonjom itd. Istarsko žiteljstvo za to i govori o Pulštini, Rovinjštini, Poreštini, Motovunštini, Pazinštini itd. Najvažniji su vrhovi trokuta. Ali od tih samo Pula pripada zemlji, dok su gradovi Trst odnosno Rijeka politički samostalni. Pače i Pula će od istarskoga grada postati samo austro-ugarska moderna pomorska tvrđava, ako se doista u Medulinu podigne trgovačka luka za promet ljudi i robe. Medulinski zaliv ne leži nezgodno za put u Lošinj i Dalmaciju, premda bi bilo dosta posla, da se pličine i mnogi školji učine prometu nešetetni. Rijeka i Trst, premda ne leže u političkoj Istri, ipak su za njezine susjedne djelove tako znatni, da ih treba češće spominjati.

Tako dakle pojam antropogeografske pokrajine u jednu ruku ide preko granica sadašnje političke jedinice, a u drugu ruku treba u ovoj samoj uzeti u obzir pojedina manja područja, koja za se žive svojim posebnim životom gravitirajući k svomu lokalnom središtu. Cijeli zapad pripada mletačkom zalivu i njegovu središtu — u prošlosti Ogleju i Mlecima a u sadašnjosti Trstu — dok istok s one strane Učke sa otočjem pripada Kvarnerskomu području i njegovu prirodnom središtu Rijeci. Ovamo spada i labinski Kras, koji Raša dijeli od istarske Ploče. Sa stanovišta uprave je ovakav teritorij donekle opravdan, ali antropogeografu su historijske granice bolje. Još uvijek kao i u rimsko doba čini Raša i grbina Učke granicu među »Istrom«, koja gleda k zapadu, i »Liburnijom« u Kvarneru.

(Slijedi).

Povijest školstva u austrijskom Primorju.

ANTUN vitez KLODIČ-SABLADOSKI.

(Nastavak.)

Istra.

Koliko bijaše školâ i školskih polaznika god. 1869., kada je pokrajinska školska oblast započela sa svojim djelovanjem, pokazat će nam slijedeće dvije prijednice (A i B).

U Istri bijaše godine 1869.: A)

U kotaru	talijanskih	slavjanskih	utrakvističk.	Ukupno
Kopar	18	17	3	38
Volosko	—	23	—	23
Pazin	4	2	9	15
Poreč	15	1	6	22
Pula-Rovinj	7	2	5	14
Lošinj	9	14	3	26
Svota	53	59	26	138

B)

U kotaru	B r o j d j e c e u							
	talijanskim		slavjanskim		utrakvističkim		U k u p n o	
	š k o l a m a							
	upisani	polazili	upisani	polazili	upisani	polazili	upisani	polazili
Kopar . . .	2691	1645	1514	568	186	82	4391	2295
Volosko . . .	—	—	4963	2832	—	—	4963	2832
Pazin . . .	705	418	351	72	1883	472	2939	952
Poreč . . .	2203	1188	28	28	401	228	2642	1424
Pula-Rovinj	3303	1626	54	28	418	211	3775	1865
Lošinj . . .	2825	1860	2621	2678	265	81	5711	3619
Svota .	11727	6737	9531	5206	3153	1074	24411	13017

Omjer upisane djece i one, koja bijahu dužna polaziti školu, bijaše dakle 24411 : 13017.

Međutim nijesu u navedenim brojevima niti izdaleka uračunana sva djeca, koja bijahu dužna polaziti školu. Nikako se ne možemo zanašati na točnost navedenih podataka, pošto stariji iskazi navađaju iz godine

1865.6. 22977 upisane djece, a 11728 polaznika

1866.7. 29068 » » » 12506 »

1867.8. 30084 » » » 12064 »

a brojenje godine 1869.—1870. pokazuje upisane djece samo 11773 i polaznika 9742, među kojima bijaše po prilici $\frac{2}{3}$ dječaka i $\frac{1}{3}$ djevojčica.

Godine 1865.6. bijaše 188 škola, 229 učitelja, 60 učiteljica.

» 1866.7. » 196 » 293 » 59 »

» 1867.8. » 181 » 303 » 54 »

» 1868.9. » 138 » 207 » 52 »

» 1869.70. » 144 » 214 » 51 »

Od ubrojanih učitelja iz godine 1868.9. pripadaše ih 126 duhovnom stališu, a samo 81 svjetovnome.

U škol. godinama 1865.6., 1866.7. i 1867.8. ostao je omjer školskih obvezanika (sic!) i polaznika tako po prilici jednak, i broj škola ne bijaše se znatno mijenjao. Nasuprot bijaše broj škola od god. 1868. do 1869. spao za 43, dočim je broj djece, koja su školu polazila, poskočio!

To bi dokazivalo — predmijevajući da su odnosni brojevi o polaznicima točni — da su ukinute škole za nuždu (Notschulen) samo po imenu opstojale, ali faktično nijesu djelovale.

Vrlo čudnovat bijaše posljedak brojenja za školu upisane djece i one, koja su ju polazila god. 1869./70. (11773 i 9743), dočim je broj škola poskočio na 144.

Tome nepovoljnome rezultatu brojenja bit će međutim uzrokom i to, što nijesu novi kotarski školski nadzornici imali pravoga pojma o tome, koje dijete je dužno polaziti školu. Nekoji od njih ne ubrajahu u takovu djecu djevojčica, drugi opet smatrahu takovom djecom samo onu, koja su se odmah početkom školske godine upisala, i onu, koja su pô sata od škole odaljena bila; u statističke prijeglednice unašahu samo onu djecu, koja su školu zaista polazila. Nadzornici nijesu od mnogih mjesnih školskih vijeća primali nikakvih podataka o djeci, koja bi bila morala polaziti školu i koja su ju polazila.

Kao dokaz, da se nije godine 1870. još pojnilo nove školske zakone, neka služi i okolnost, što se je kod brojenja pridržalo i stara školska nazivlja.

Po brojenju god. 1870. bijaše u Istri:

Dječaćkih glavnih škola sa nižim realnim školama	2
» » » bez nižih realnih škola	10
Djevojačkih » »	7
Glavnih škola za dječake i djevojčice	1
Proširenih trivijalnih škola	1
Dječaćkih trivijalnih škola	44
Djevojačkih » »	19
Trivijalnih škola za dječake i djevojčice	30
Škola za nuždu	30

Ukupno . . . 144 škole.

Mješovite trivijalne škole i škole za nuždu opstojahu skoro isključivo u slavjanskim mjestima, dočim bijahu glavne škole i trivijalne za dječake, košto i trivijalne za djevojke u talijanskim mjestima.

Pučanstvo Istre brojilo je koncem god. 1869. duša 256.369. Došla je dakle osjekom na okolo 1800 stanovnika jedna škola. Uvaži li se, da se je samo u 109 škola poučavalo kroz cijelu godinu po cijeli dan, a na 35 škola samo po pô godine po pô dana, tada se lako može prosuditi, kako su školske prilike Istre bile god. 1869./70. žalosne.

Navedene škole bijahu po kotarima ovako podijeljene:

1. U kotaru porečkom bijaše ih	26.
2. » » pulskom » »	21.
3. » » pazinskom » »	17.
4. » » koparskom » »	32.
5. » » lošinjskom » »	32.
6. » » voloskom » »	16.

Po nastavnom jeziku bilo je u prvom semestru školske god. 1869./70. talijanskih škola 56 (i jedna više, ako se tomu pribroji vježbaonica, spojena sa c. kr. učiteljskom školom u Rovinju) — bijahu to većinom višerazredne glavne i trivijalne škole; njemačkih dvije i to c. kr. mornarice u Puli, o kojima će se u posebnom poglavlju govoriti; slavjanskih 73 i to 26 slovenskih, od kojih 16 bijaše u kotaru koparskom, a 10 u kotaru voloskom, i 47 hrv.; slavjansko-tal. 15 škola u pokrajini.

U porečkom kotaru bijahu škole samo talijanske, osim 4 tal.-slavjanske, u voloskom kotaru bile su samo slavjanske. Kotar Pula brojio je 10 slavjanskih i 9 talij. škola, kotar Pazin 7 slavjanskih, 5 mješovitih i 5 talij. škola, kotar Kopar 22 slavjanske i 10 tal., lošinjski kotar 24 slavjanske i 8 tal. škola.

Većina škola bijaše dakle slavjanska, većina učitelja nasuprot talijanska radi većega broja školskih razreda na talijanskim školama.

(Slijedi.)

Siroče.

ŠTEFKA L.

Bilo kako mu drago, ali nešto Vam ipak moram pripovijedati o Mihici, o najmanjem, a ujedno »najporednijem« učeniku moje škole.

Glavica Vam je to debela i prilično tvrda, kosa dugih i raskuštranih, lica okrugla i crvena kako zrela jabuka; na usnama uvijek onaj posmješak — znak djetinje bezbrižnosti, a tijelo? Aj to tijelo! ko da je u njem stotina stršena, ne može nikako i nikada mirovati. Bože sačuvaj, da su sva djeca takova temperamenta; onda bi voljela biti čobanicom nego li učiteljicom.

Što ga ja poznam, nosi Mihica ljeti i zimi slamnati šešir, kojemu je dno otkinuto — Bog zna, kada i zašto ga je Mihica upotrebio! — a ostalo odijelo, Bože pomiluj!

Nego šta će Mihici odijelo? Njemu je dosta, da ima slobodu, zlatnu onu slobodu, koja se svakome stvorenju tako mili.

U ostalom je on siroče bez roditelja: nitko ga ne ljubi, ubogo koliko ga je. A on ni ne osjeća te boli. Kako neki? Otac mu je umro još prije nego je Mihica zagledao ovaj crni svijet, a majka ga ostavila, kad je nosio još ženske »kotalice«. Roditeljske ljubavi on dakle ni ne pojmi, a za ono što ne pojmi, ne boli nas glava. I tako Vam je Mihica uza sve svoje siromaštvo sretan. —

Ipak ima Mihica čovjeka, koji mu bar u materijalnom pogledu nadomješta oca i majku, a taj je njegov djed. Na svu žalost ne može djed na nikaki način razumijevati Mihicu ni Mihica djeda. No, tko bi se tome i čudio,

kad svatko zna, da mladost i starost nisu nikada bile iskrene prijateljice. Ali goraki plod ovoga nesporazuma mora ipak uživati sām ubogi Mihica i njegovo meso. No to ga ne smeta u njegovoj djetinjoj živahnosti. Kad dođe među svoje »pajdaše«, zaboravljeno je sve: sretan je i veseo.

Jučer je došao u školu sa povezanom glavom. Nisam ga ni pitala, što mu je, jerbo sam bila uvjerena, da ga je djed. Nadala sam se, da će bar onaki na miru biti, ali i ovaj put se prevarih: ni za vlas nije bio drugačiji, nego u druge dane.

— No, Miho, upitah ga za obuke, kaži mi ti jedamput kakovu rečenicu.

Miho se digne, obori glavu, kao da po podu traži rečenicu, pak će dignuv glavu:

— Tabla je crna.

— Ali to smo danas jur višeputa čuli. Zar nam ne znaš štogod nova kazati?

Miho šuti časak, zatim junački digne glavu i reče ponosito:

— Did je pijan.

Škola prasne u smijeh.

— Miho, toga ne smiješ nikada više reći, niti misliti ne smiješ više toga. Viš da je tko pijan, nije lijepo, a i od nas nije lijepo da mislimo i rečemo štogod takova o drugome, jer više puta nam se to samo pričinja, osobito kod starijih ljudi. No ako ti to kažeš o svojem djedu, onda je to u istinu ružno od tebe. Kaži rađe štogod drugoga, ljepšega o njemu!

Moj junak opet sagne glavu, smiješi se i šuti.

— No kaži mi na primjer, kakav je djed, jer tako lijepo skrbi za te, jer te hrani i brani?

Miho šuti.

— Reći ću dakle ja, a ti opetuj za mnom: Djed je dobar.

— Aj ni! oglasi se brzo Mihica, koji ima to lijepo svojstvo, da nikada ne može lagati.

Ali radi toga moralo je siročće u »arešt«.

Pak neka reče tkogod, da nije danas svijet naopako! —

Danas nije Mihice bilo u školi. Čudnovato mi se to činilo, jer je njegov običaj, da polazi školu redovito. Zato se ni ne sjećam, kada je ono bilo, da sam uživala tako sveti mir u školi kao danas. Kad pako upitah njegovog susjeda Juricu, gdje je Miho, pa mi odgovori, da si je skršio nogu, teško mi je bilo pri srcu. Takove nezgode mu zbilja nisam nikada zaželjela. Teško iščekivah konac svome poslu, pak naumih odmah otići da vidim, što je s nesretnim Mihicom.

Idući kući zakrenem prema njegovu stanu. Kroz nekaki otvor — jer ono nisu vrata — dođoh u tamnu špilju, za koju još ni sada ne znam, da

li taj stan zakonito pripada Mihici ili magaretu, koji me je već kod ulaza pozdravio svojom jakom, no vazda novom himnom: i-a! i-a! Pa to je napokon svejedno, tã ja znam, da Mihica i njegovo magare živu u iskrenoj ljubavi. Pod nekakvim stepenicama opazih njega — Mihicu. Sjedio je na gredama, šta li? zastrtim raznim krpama. Ogrnut bijaše starim djedovim »kaputom«, glava mu još povezana, a noga za prvu nuždu obavita starim platnom. Sklonih se do njega te ga upitah, koja ga nezgoda stigla. U prvi me se mah preplašio, no za časak mi reče bojažljivo:

— Did mi je hitio cok u nogu.

— Djed? A kako i za što? pitat ću ja.

Ali u taj tren eto na vratima djeda. Teškim koracima je došao; od njega se uzduhom širio zapah rakije. Kad me opazi, bio je neugodno dirnut pak će slabim, drhtavim glasom:

— Eh, dica! dica! Blago onomu, koji ih nema. Nikad ni mira ž njim, vajk bi litã okolo. Jutros je pâ... po škalah, te si nogu skabio, eh! eh!

Što je dalje brundao nisam čula.

Dignula sam se od Mihinog »kreveta« i — joh meni! udarila glavom svom silom o »škale«, na koje sam bila već zaboravila. Zagledah sve zvijezde nebeske, pa ipak ne znam, kako sam kući došla.

Još me i sada na ozleđenom mjestu svrbi glava, ali radi ubogog Mihice drage volje pretrpjet ću i to.

Mjesto, gdje obično Mihica sjedi u školi, prazno je. U školi vlada mir, ipak ga ja ne mogu uživati. Teško čekam, kad će Mihica popuniti onaj prazni prostor sa svojom »egzistencijom« i školu opet oživjeti.

Prijedlozi pokrajinske konferencije

talijanskog učiteljstva Istre i odnosne odluke c. kr. pokrajinskog školskog Vijeća za Istru u Trstu.

(Nastavak).

Sleti i šetnje sa školskom djecom.

Konferenca je predložila:

I. Da budu sleti i šetnje sa školskom mladeži kao uzgojno sredstvo za smisao društvenosti, potrebno je da učitelj pripravi djecu na sve one čine uljudnosti, kojima se unapređuje prijateljstvo, goji međusobne simpatije, uzajamno štovanje i ljubav; neka ucijepi djeci štovanje do osoba i do tuđega imanjanja. Ne smije zanemariti učitelj da shodnim gimnastičkim vježbama pripravi prije djecu kako se koraca, teče, zakreće, rastupi i nastupi u vrstu, jer

bi inače trpio red, trpjela bi stega. Neka nastoji učitelj da ih prije nauči posebne popjevke — gdje je to moguće — kojima će školska mladež pratiti svoje kretnje za vrijeme hodanja, a neka ne zaboravi ni na džepnu ljekarnu.

II. Šetnje neka su kratke uz česte odmora, izmjenjivati treba hod po taktu sa slobodnim, a trsit se treba da u slobodno vrijeme djeca pod nijednom izlikom ne idu na tuđe vlasništvo. Ne treba uzvikivati, ne treba zastava ni kokarda za šetnje ni za odmora. Izbjegavati treba po mogućnosti glavne ceste, jerbo su prašne i pune zapreka za slobodne kretnje. — Prije nego se pođe na šetnju, treba odrediti sat i mjesto sastanka za odlazak, mjesto, kamo se ide i vrijeme za glavni odmor. Šetnja ima trajati jedan sat ili malo više, a ta nek bude ura okrjepe, popraćena dakako s prigodnom poukom.

III. Da pako sleti i šetnje budu kakono nagrada za djecu, morat će učitelj prije obavijestiti učenike, da se ponašaju kako ih je prije uputio, da u veselju ne prekoračuju međe dobra uzgoja, da ne počinjaju ništa neuljudna i neugodna pod pretnjom kazne.

Nepopravljive lijenštine i nemirnjake ostavit će učitelj kod kuće, a tako isto ne će pustiti na drugi slet djecu, koja su se kod prvoga sleta zlo ponašala.

C. kr. pokr. škol. Vijeće odlučilo je, da će potaknuti kot. škol. Vijeća, neka odrede shodna u smislu ovih triju prijedloga obzirom dakako i na mjesne okolnosti.

Predškolske institucije. — Prostorije za okrijepu i zabavu.

I. Svi gradovi treba da imaju u svojim središtima zabavišta (giardini infantili), dobro uređena, bogato opskrbljena s potrebnim stvarima, koja neka se mudro upravljaju, ukusno vode i nadziru.

II. U djelovima grada, gdje obitavaju radnici, u trgovištima, u poljodjelstvenim i industrijalnim središtima neka se podignu također zabavišta za puk (giardini-asili, Volkskindergärten), gdje će se djeca radnikâ, poljodjelaca i siromašnih i propalih obitelji sadržavati u sve radne dane od jutra do večera, i gdje će dobivati hranu, uzgajati se i biti zaposlena kao u zabavištima.

III. I u zakloništima za siromašnu siročad i za zapuštenu djecu ne smije se zadovoljavati time, da se djecu njeguje samo tjelesno i da se ih čuva od tjelesnih pogibelji, nego treba da su i u njima osposobljene učiteljice, koje će nastojati da skladno i u isto vrijeme razvijaju tijelo, um i srce i vještine.

IV. Pošto mogu svi ovi zavodi za malu djecu uspjevati i napredovati samo uz svjetlo i žar izvrsne žene, stoga treba da imaju učiteljice, koje su rođene zato, koje su se dugim učenjem pripravljale za svoje zvanje, koje su samo srce, a treba da ih nadzire valjana nadzornica.

V. Neka se providi za siromašnu djecu pučkih škola mjesto, gdje bi dobila jelo, da fizički okrepljeni i moralno uzmogli budu vršiti dužnosti naprama samim sebi, obitelji, domovini i društvu.

VI. U blizini školâ neka se podignu zakloništa (ricreatori), gdje bi se djeca zadržavala u slobodne satove i u dane blagdanske, da upotpune djelo škole u svakom pogledu, da odstrane od nje zastarjeli suš, da ju ožive na novi život, ele bi odgovarala potrebama i težnjama narodâ i teškim problemima vremena; takovi »ricreatori« neka dadu na privlačivi i različiti način istodobno hranu za tijelo i za duh, vježbaju snagu i moći duševne, razvijaju naklonosti i latentne navike, zadajaju djecu s lijepim i praktičnim, uzgajaju čvrstu volju i odlučno djelovanje.

VII. Neka se utemelje potpore u većem broju za siromašnu djecu, koja su dokazala, da imaju uma i genijalnosti za umjetnosti i industrije ili veliku ljubav za nauku, da i ona mogu poći putem, kojim ih njihova narav vodi.

VIII. Neka se veća skrb posveti boljem uzgoju žene, koja je dandanas odveć zanemarena, od koje odvisi dobro ili zlo društva, popravak ili propast ljudi.

IX. Kod svih školskih zavoda, kojim je cilj potpuni i harmonički razvoj tijela kakono sredstva, da se postigne potpuni i harmonički razvoj duha, neka bude ljubežljiv liječnik, pravi prijatelj veće i male djece, koji će voditi fizičku nastavu, često pohoditi zavode, isključivati djecu, koja bi mogla škoditi, i dozvoljavati polazak škole, zabavišta, zakloništa onoj djeci, koja nijesu pogibeljna zdravlju druge djece.

X. Da se osnuju i uzdrže ove svete institucije, treba da priskoči vlada u pomoć, jer je to najveća dužnost države; sve neka su pod njezinim nadzorom, da sve teže k jednoj svrsi, savršenstvu jednome i potpunome čovječanstva; da točno vrši ovu tešku dužnost, neka se vlada služi dobrom voljom privatnika i društava prosvjetljući ih, oduševljavajući ih, podupirajući ih sa zahvalnošću, s ushitom, nagradom.

C. kr. pokrajinsko škol. Vijeće odlučilo je zauzeti se kod kompetentnih faktora, da u interesu mladeži i pučke škole ozbiljno uvažuje ove prijedloge, koje je konferenca jednoglasno prihvatila.

Roditeljski sastanci.

I. Učenici takvih obitelji, od kojih učitelj ne može očekivati umna i korisna sudjelovanja, neka se razdijele u skupine po skupnim manama, koje se ima popravljati, određivši za svaku skupinu sastanak dotičnih roditelja, s kojima će se raspravljati o opaženim manama i o sredstvima, koja će se uporabljivati.

II. Za obitelji, od kojih je nemoguće očekivati kakovo direktno i vrijedno sudjelovanje, neka se — da se bar donekle i na indirektan način okoriste sastancima — upriliče škole za odrasle i to bilo da se unaprijedi izobrazba samih roditelja, bilo da im se razjasni, koliko škola vrijedi i kako ju dandanas

treba cijeliti. Za odnosnu djecu i učenike neka se pako udese takozvani »ricreatori«, gdje će u slobodne sate i dane činiti pod nadzorom iskusnih svoje kućne didaktične radnje i na shodan i dopušten način pozabaviti se.

III. U onim slučajevima, kad nije moguće očekivati nikakve koristi ni od obitelji ni od tih »ricreatora« uteći se treba za pomoć »pupilarnim vijećima« o osnutku kojih radi se sada sa strane sudbenih oblasti, ele bi se djeca moralno popravila; svrha je to baš ona, koju imaju roditeljski sastanci.

IV. Preporuča se predsjedniku, neka se zauzme kako mu se bolje čini, da bude djelovanje pupilarnih sudova obzirom na školu što uspješnije.

C. k. pokr. škol. Vijeće zaključilo je glede II. prijedloga, da će ga preporučiti Zemaljskom Odboru, kot. školskim Vijećima i mjesnim, ne bi li se zauzeli što više, da se osnuju škole za odrasle i ricreatori za djecu u svrhu predviđenu u prijedlogu.

I preporuke III. i IV. prijedloga stavit će na srce pupilarnim sudovima. O I. prijedlogu nije se izjavilo.

(Slijedi).

Odnosaj između duše i tijela i moderna psihologija.

Motto: Das eigentliche Studium des Menschen ist doch der Mensch.
Goethe.

(Nastavak).

Psihofizički paralelizam. Red je, da prikažemo sustav, uz koji pristaje veliki broj modernih filozofa. Materijalizam je sve psihičke pojave pripisivao materijalnim uzrocima — materiji. Moderni psiholozi strogo luče duševne, psihičke pojave od tjelesnih, fizičkih pojava.

To ističe i Dr. Radosavljević u svom djelu »Uvod u eksperimentalnu psihologiju«, I. dio (izdao hrv. pedagoško-književni zbor 1908.) na str. 53.: »U posljednjem paragrafu upoznali smo dvije vrste zakona, koji su posve različni jedan od drugoga. To je bio tjelesni i duševni zakon, koje možemo imenovati s dva druga, ali sinonimna imena: fizička i psihička kauzalnost (ili red, ako više uzročnih pojava idu jedno za drugim«. Kakva je pak sveza među duševnim i tjelesnim funkcijama? Nikakva. I jedne i druge teku paralelno. Odatle ime sistemu: psihofizički paralelizam. Taj paralelizam shvaćaju neki empirički, a drugi metafizički. Empirički smjer traži oslon svojim zaključcima u iskustvu, empiriji (empeiria = iskustvo). Taj smjer zastupaju Wundt, Ziehen i drugi. Metafizički smjer osniva se na metafizici, kao što to i samo ime naznačuje. Taj smjer izvodi svoje zaključke iz posljednjih uzroka stvari. Metafizika je naime nauka, koja istražuje posljednje uzroke stvari. Izrazito je zastupao taj smjer već Baruch, amsterdamski Židov (1632.—1677.) u svom najznamenitijem

djelu »Ethica ordine geometrico demonstrata«.^{*)} Spinoza tvrdi, da postoji samo jedna supstancija. On je konsekventniji, nego li Descartes. Descartesu postoji zapravo samo jedna supstancija — Bog, no ipak dozvoljava, da su i tvar i duh supstancije, premda bez Boga ne mogu postojati, a to se kosi s Descartesovim pojmom supstancije, po kojemu je samo ono prava supstancija, što ne treba nijedne druge stvari, da može postojati. Spinoza ne dopušta, da su i tvar i duh supstancije. Samo Bog ne treba ni jedne druge stvari, da može postojati, dakle je samo on supstancija. Ta Božja supstancija sadržaje sve, što eksistira. Izvan nje ne eksistira dakle ništa. A šta su duh i tvar? Duh i tvar su svojstva, atributi božanske supstancije. Jedno je svojstvo misaonost, duh, drugo je protežnost, tvar. Atribute božanske supstancije ne možemo izvesti jedan iz drugog. Prema tomu ne možemo ni duševne pojave izvađati iz tjelesnih, niti obratno tjelesne iz duševnih. Ta teza Spinozove metafizike zasijeca, kako se jasno razabire, duboko u psihologiju. Između duše i tijela nema nikakve neposredne sveze. Sveza je samo u toliko, što su i tjelesne i duševne pojave ispoljavanja jedne te iste božanske supstancije. Uslijed toga redu i spoju ideja odgovara red i spoj stvari. *Ordo et connexio idearum idem est ac ordo connexio rerum. Ethica etc. II. 7.* Na taj način dolazi Spinoza do paralelizma. Spinozovu teoriju zastupaju, dakako uz nebitvene modifikacije, Jodl, profesor bečke univerze, Paulsen, pokojni profesor berlinske univerze, zatim Höffdnig, Fechner i drugi. Ta se teorija zove i teorija identiteta, jer smatra duševne i tjelesne pojave načinima (modi) ispoljavanja jednog te istog prapočela, jedne jedine supstancije. Sklad među duševnim i tjelesnim funkcijama proizvire odatle, što su i jedne i druge atributi jedne supstancije.

4. Aristotelsko-skolastički sistem supstancijalnog jedinstva. Možda će se komu činiti, da aristotelsko-skolastična filozofija nije aktuelna, pa da ne spada u okvir te rasprave aristotelsko-skolastični sistem supstancijalnog jedinstva. No tomu nije tako. Skolastiku je u novije vrijeme obnovila neoskolastika. Stoga ne možemo reći, da aristotelsko-skolastičnoj filozofiji pripada mjesto samo u povijesti filozofije, da imade samo historijsku vrijednost. Neprocjenivih si je zasluga stekao za ponovni procvat peripatetičko-tomističke filozofije^{*)} »Institut supérieur de Philosophie« u Louvainu u Belgiji, a osobito profesori na tom zavodu: Mercier, De Wulf i Nys. Smatrao sam potrebitim, da to istaknem, e da opravdam svoj postupak.

Povratimo se k predmetu! Duša i tijelo su po shvaćanju aristotelsko-skolastične filozofije dvije bistveno različite supstancije. Tijelo je tvarno, a duša je netvarna. Te su dvije supstancije nepotpune (*substantiae incompletae*), jer

^{*)} To je njegovo djelo izašlo jedva iza njegove smrti.

^{**)} Neoskolastika se zove i peripatetičko-tomistička filozofija zato, jer su joj temelj Aristotel i Toma Akvinski. Aristotelova se škola zove peripatetička za to, što je Aristotel često raspravljao sa svojim učenicima šetajući (*peripateo* (grčki) = šetati).

niti tijelo samo za sebe niti duša sama za sebe ne sačinjava potpuno biće — čovjeka. Stoga je potrebno, da se te dvije nepotpune supstancije združe, e da nastane *completum substantiale* — čovjek. Združe li se te supstancije, nastaje jedna potpuna supstancija — *substantia completa*. Drugim riječima: tijelo i duša sačinjavaju u svom združenju supstancijalno jedinstvo. Spoj između duše i tijela nije dakle akcidentalan, učio je Platon. Platonu je duša u tijelu kao kormilar u lađi. Sveza pak među kormilarom i lađom je akcidentalna, slučajna, vanjska, ili kako se danas kaže, dinamička (*contactus virtutis*). Spoj među dušom i tijelom je jači, tjesniji — supstancijalan. Iz toga slijedi, da postoji jedan subjekt, jedna osoba kao nosilac fizičkih, tjelesnih i psihičkih funkcija, a ne dvije sasvim samostalne supstancije. (kao n. pr. kormilar i lađa).

Pita se sada, kako je moguće da je netvarna duša spojena s tvarnim tijelom. Toma Akvinski veli, da među raznim vrstama stvari u svijetu nema oštro odsječene granice. Misao je Aristotelova! Carstvo ruda prelazi postupice u carstvo bilinsko, carstvo bilinsko u carstvo životinjsko i t. d. Očito je onda, da ni među tvarnim i duševnim carstvom nema oštre granice već da i to carstvo prelazi postepeno u duševno. Prema tomu je i spoj duše i tijela moguć i razumljiv. Po tomu vidimo samo, da je spoj moguć, ali ne znamo još, kakav je taj spoj. Na to nam odgovara peripatetičko-tomistička filozofija: Duša je bistvena forma tijela. Podademo li sadri stanoviti oblik, formu, dobivamo kip. Uđe li duša u tijelo, tijelo postaje čovjekom. Duša je dakle ono počelo, po kojem tijelo postaje čovjekom. Duša je forma tijela. Duša podaje tijelu život, duša je onaj princip, koji tijelo oživljuje. Tijelo bez duše — mrtvo tijelo — nije više čovjek u pravom smislu riječi. Duša je dakle bistvena forma čovječjega tijela, jer ostavi li duša tijelo, čovjek prestaje biti čovjekom, a ona, bez česa jedno biće ne može biti ono, što je, je tomu biću bistveno. Sadra može primiti razne oblike, može se skalupiti i ovako i onako; čovječje tijelo može primiti samo jedan oblik, jednu formu — dušu. Duša nije vanjska, slučajna, akcidentalna forma, kao forma sadre, već bistvena, nutarnja, supstancijalna forma. Na taj način je jaz među dušom i tijelom uklonjen. Tijelo i duša sačinjavaju jedan jedinstveni uzrok psihofizičkih pojava i nižih duševnih tvorina. To je temelj viših duševnih tvorina i pojava volje, jer »Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu.«

Prikazali smo dva glavna smjera tumačenja odnošaja među dušom i tijelom, koja vladaju u modernoj psihologiji naime psihofizički paralelizam i sistem supstancijalnog jedinstva. Razjasnili smo i dva predšasnika psihofizičkog paralelizma, okazijonalizam i sistem prestabilirane harmonije. Sada valja, da te sustave kritički ispitamo, a to će biti zadaća drugoga dijela ove rasprave.

Kamo?

ŠTEFKA L.

Oj ti divna, čarobnog sjaja puna noći, kako te ljubi duša moja! Kako si veličanstvena! Koliko slatkih tajna nuđaš čovjeku!

U nerazdruživom doticaju s tobom ljubim tvoju svetu tišinu, koja do-
naša blagotvornog lijeka srcu mome.

— — — Priroda sniva slatki san, a na nebu sijeva bezbroj svijećica kakono očice anđela lebdećih nad njom. — Zaboravljene su boli, otrte suze sa očiju umornih zemljana. Ali zar sve? Tko zna!

— — — Oko mi zre tamo vanka daleko daleko u nedogledne daljine, a duša teži za pogledom; ali kamo, o dušo moja, kamo te goni neutaživa želja? — — —

Misli moje, kud bludite
u tu »tihu« noć?

Pređa mnom leži pismo prijateljice, koja učiteljuje tamo daleko u ne-
kom zaboravljenom selu.

»Okrutna sudbino!« piše Lucija, »kako se besćutno igraš s čovječjim životom i srcem! — — — Došla sam u svijet; Ti, draga, znaš jedina kako! Poznati Ti bijahu moji ideali i moje sanje, kojih mi bijaše puno srce i duša. Ali do čega je došlo! Ne znam ni kada ni kako, počeli se ideali rušiti polagano, jedan za drugim, potapljati se i gubiti u dubini. Srce mi krvarilo, duša plakala. Napokon ostadoh sama ko skršen dub usred zimske poljane.

— — — Htjela bih nekud daleko daleko, gdje nema traga ovome meni nerazumljivom svijetu. Većput pitah samu sebe: Zar još živem? Hm! možda sam umrla, sasvim preminula, jerbo što hasni, ako srce bije u meni, kad je zagrebano među grobovima dragih mrtvaca: među grobovima nâdâ i ideala? —

— Da, moji ideali i nade spavaju vječni san, davno im već otpjevaše turobni »Requiem«, a srce, to ubogo srce, koje jednoč umiraše za njima, ono još bije«. — — —

Uboga Lucija! Ti tražiš savršenost, zadovoljstvo srca, a gdje ćeš to naći? Zar na ovome čemernom svijetu? —

— Oko mi zre tamo vanka daleko daleko u nedogledne daljine, a duša teži za pogledom; ali kamo, o dušo moja, kamo te goni neutaživa želja?

— — — Digni oči prema nebu, digni oči te uroni njima u besko-
načnu divotu, koja ti sjeva nasuprot!

O čem razmišljaš? Gdje je savršenstvo? Gdje je cilj, za kojim toliko žudiš, dušo moja?

Zar li još pitaš? — — —

„Kako moraju roditelji uzgajati svoju djecu.“

Učitelj ne poučava samo djecu, nego ju i uzgaja; da glede uzgoja uspješno djeluje, treba da ga podupiru roditelji, koji su po Bogu i naravi prvi uzgajatelji svoje djece. Učitelj samo nastavlja uzgojno djelo roditelja, a kako mu je taj posao mučan, ako roditelji ne uzgajaju svoje djece, kako to Bog zapovijeda!

Biskup krčki, presvj. gosp. Dr. Ante Mahnić, lijepo razlaže u svojoj ovogodišnjoj apostolskoj poslanici, kako moraju roditelji uzgajati svoju djecu. Htjeli smo poslanicu samo u izvatku priopćiti, ali budući sva lijepa i za roditelje i nas učitelje vrlo važna, donijet ćemo ju evo gotovo u cijelosti.

»Razmatrajuć sv. apostol Ivan ljubav Božju klikće: Bog je ljubav.¹⁾ Taj Bog ljubavi dah je svoje ljubavi udahnio i čovjeku, htijuć, da svikoliki ljudi sačinjavaju zajednicu, koje članovi ljube se među sobom kao sinovi jednog istoga nebeskog Oca.

No kao naravno vrelo, te kao odgojilište ili školu ljubavi među ljudima postavio je Bog obitelj. Ta znate, kako je Bog, stvorivši prve ljude, ženu priveo k mužu, te združivši ih blagoslovio njihov vez: Rastite i množite se. I htio je Bog, da budu dva u jednom tijelu, te da združeni u ljubavi napuče zemlju djecom Božjom.

Tako je eto obiteljska zajednica postala temeljni kamen čovječjeg društva. Iz ove se zajednice čovječje društvo popunjuje, pomlađuje i okrepljuje. Mnogo se danas govori i piše o takozvanom socijalnom, po našu društvenom, pitanju. Videći naime, kako se društveni vezovi sve više kidaju, kako nestaje poslušnosti sa strane podanikâ prema zakonitim poglavarima, kako ljudi jedan drugoga iskorišćuju u sebične svrhe, kako sve više iščezava duh požrtvovne ljubavi i snosljivosti: pita se i traži što činiti, da se predusretne potpunomu rasulu društva te se opet uspostavi i utvrdi društveni poredak?

Ja ću, predragi u Kristu, ovim svojim listom, što vam ga po starom običaju prigodom sv. korizme upravljam, istaknuti tek jedno, a to bez sumnje najizdašnije od svih sredstava, koja valja upotrebiti, da se izliječi takozvano socijalno ili društveno zlo. Ovim sredstvom raspolažu oni, koji su uz blagoslov sv. Crkve sklopili bračni vez, te tako postavili temelj obiteljskoj zajednici. Vama, kršćanski roditelji dovikujem: Vršite savjesno vaše roditeljske dužnosti, pa će za dvije trećine nestati socijalnog zla, a čovječje će se društvo doskora oporaviti i preporoditi.

Dužnosti dakle kršćanskih roditelja, evo predmeta, o kojem ću vam u kratko progovoriti u ovogodišnjem pastirskom listu.

Pita se: Imadu li roditelji dužnosti? Imadu ih, a te su to svetije, što se svode na naredbu Božju. Bog sâm izabrao je roditelje, da njihovom. po-

¹⁾ I. Iv. 4.

moću nastavlja djelo, što ga je zapodjeo u početku svijeta. Roditelji su suradnici u ostvaranju visokih namisli Božje Providnosti. Po njima Bog hoće, da se uzdržava i množi čovječji rod, ta kruna Božjeg stvorenja. Samo dva čovjeka Bog je sâm neposredno stvorio, dok je htio da svi drugi ljudi dođu na svijet po roditeljima. U toj odredbi Božjoj ima početak očinstvo roditeljsko. Očinstvo je neko dioništvo oblasti svemogućega Boga-Stvoritelja, od kojega, kako veli sv. Apostol, potječe sve očinstvo na nebesima i na zemlji.¹⁾

Kako svaka oblast tako i očinska vlast daje roditeljima izvjesna prava. Ta se prava protežu u prvom redu na djecu. No svako pravo nalaže onomu, koji ga uživa, neke dužnosti. Tako su i s očinskim pravima sklopljene dužnosti, dužnosti, koje imaju po Božjoj naredbi vršiti prema svojoj djeci. I da se roditelji podsjetu na dužnosti svoga zvanja, da si muž i žena ne pruže lakoumno ruke u bračni savez: zato se je sve od najstarijih vremena ženidba sklapala uz vjerske obrede. U novom je pače zavjetu Božanski Spasitelj ženidbu podignuo na dostojanstvo Sakramenta htijuć budućim roditeljima podijeliti posebnu milost, da uzmognu teške svoje dužnosti savjesno vršiti.

No i narav je čovječja tako uređena, da očinstvo donosi sa sobom svakojakih dužnosti. Čovjek se rađa na svijet slab, te ne može sam sebi ni u čem pomoći, tako da bi i duševno zakrčljavio i tjelesno poginuo, ako mu ne bi pridolazila pomoć od drugih ljudi. No tko je opet pozvan, da pruža novorođenoj djeci potrebnu pomoć i njegu, ako ne upravo oni, koji su početnici njihova zemaljskog života? To dapače već zakon prirode od roditelja iziskuje, te im brigu za djecu nalaže kao dužnost, kojoj se ne mogu podni-pošto oteti, jer kako su oni svojom voljom dali život djetetu, tako su dužni taj život također hraniti i podržavati.

Koje su pak, napose, dužnosti, što ih imaju roditelji gledom na svoju djecu?

Dužnosti roditelja prema djeci određuje svrha, za koju je Bog čovjeka stvorio. Drugim riječima: roditelji valja da djecu tako uzgajaju, da ih usposobe za postignuće one svrhe, za koju ih je Bog stvorio. Čovjek sastoji od duše i tijela, a Bog je odredio čovjeka za vječni život, gdje će čovjek dušom i tijelom Bogu licem u lice gledati i u tom gledanju uživati vječno blaženstvo. Zato se i briga, kojom moraju roditelji skrbiti za svoju djecu, mora protezati na tijelo i na dušu.

Na tijelo! Roditelji moraju djecu hraniti, odijevati i davati joj što je potrebno, da se mladi život uzdrži i razvije, a to sve dotle, dok si ne mogu djeca sama vlastitim radom privređivati koliko trebaju za svoj život. To se razumije samo posebi, te bi bilo suvišno o tom dalje raspravljati.

Ipak govoreći ja o tjelesnoj brizi djece, ne mogu a da napose ne rekнем dvije riječi o dužnosti, koju imaju roditelji da se brinu također za zdravlje

¹⁾ Ef. 3, 15.

djece svoje. Zdravlje je najdragocjenije zemaljsko dobro. Gdje nije tijelo zdravo ondje ni duša ne može u redu obavljati svoje zadaće. Zdrava duša u zdravom tijelu — ta je poslovice već starim poganima bila pravilom kod odgoja djece. Duša se u zdravom tijelu dobro osjeća, vesela je i vedra, lako se penje molitvom k nebu i drage volje obavlja svoje dužnosti prema Bogu i bližnjemu.

Nego roditelji ne bi smjeli nikada smetnuti s uma, da zdravlje njihove djece zavisi u prvom redu o njima. S krvlju nasljeđuju djeca od roditelja više manje i zdravstveno stanje svoje. Mnogi roditelji ne pomisle, kako su baš oni sami usadili djeci svojoj klicu bolesti i rane smrti; pače nerijetko se događa, da postanu roditelji grobari svoje buduće djece već prije, nego su si pružili ruke u ženidbeni vez!

Neumjerenost, napose pijanstvo i blud, kojima se naš vijek tako lakomno kalja, osvećuje se često na djeci strašnije nego na roditeljima. Tim se grijesima zameće u krvi sjeme svakojakih bolesti, koje od roditelja prelaze na djecu, pa sve dalje od koljena na koljeno, dok crv truleži posve ne razjede stablo, i tako eto izumiru čitava pokoljenja.

Ako ne drugo, a ono bi već ta žalosna činjenica morala svima onima, koji si pruže ruke u bračni vez, biti ozbiljnom opomenom, da se zdušno čuvaju onih grijeha, koje Bog zabranjuje u petoj i šestoj zapovijedi. Ljubav, velju, do djece bi ih morala na to poticati. Neka si roditelji dobro utisnu u pamet i srce, što Isukrst kaže o rodnom drvetu: »Svako dobro drvo rađa dobre plodove, a zlo drvo rađa zle plodove. Ne može . . . zlo drvo dobrih plodova rađati. Svako drvo dakle, koje ne rađa dobrih plodova, posjeći će se i u oganj baciti. Tako ćete ih poznati po njihovim plodovima.«¹⁾ — No dosta o tome; htio sam tek nešto iz daleka natuknuti, ne bi li oni, kojih se možda tiče, počeli o tome ozbiljno razmišljati.

Drugo, briga koju su roditelji dužni svojoj djeci, valja da se proteže na dušu. I to je poglavito: Jer kakva je korist čovjeku, ako sav svijet dobije, a dušu svoju izgubi?²⁾

Da bolje shvatite svetost te dužnosti, ja vas, kršćanski roditelji, podsjećam na one riječi sv. Apostola, gdje on, govoreć o sakramentu sv. ženidbe, piše: »Tajna je to velika, a ja velim pogledom na Krista i Crkvu.«³⁾ Time hoće Apostol da reče: Kako Isukrst, zaručen sa svojom Crkvom vezom ljubavi, po milosti Duha Svetoga, rađa djecu Božju: tako eto valja da muž i žena, uz poseban blagoslov združeni u nerazrješivu zajednicu bračnog života, djecu rađaju i uzgajaju za Boga i raj!

No ne valja nikad smetnuti s uma, što veli riječ Božja: »Što je rođeno od tijela, tijelo je;«⁴⁾ a sv. Apostol opet kaže: »Ja sam tjelesan, prodan pod grijeh.«⁵⁾ Što svjedoči Apostol za sebe, vrijedi za svakoga, koji se rodi

¹⁾ Mat. 7. — ²⁾ Mat. 16, 26. — ³⁾ Ef. 5, 32. — ⁴⁾ Iv. 3, 6. — ⁵⁾ Rim. 7, 14.

na svijet. Čovjek je od rođenja sklon na zlo, u njegovim udima vlada zakon požude, koji se protivi zakonu Božjemu i čovjeka zarobljuje pod vlast grijeha. Zato, držeći to na umu, morat će roditelji svu pomnju svraćati na to, da obuzdavaju i krote u djetetu griješnu požudu, da ga navode, kako volju pokoravati zakonu Božjemu, nagone životinjske prirode podvrgavati razumu, a raspaljene strijele požude gasiti trapljenjem tijela.

Gojite, tako dovikuje sv. Pavao kršćanskim ocima, gojite djecu svoju u karanju i zaptu Gospodnjem.¹⁾ A to što znači, nego li djecu uzgajati u strahu Božjem, koji je početak mudrosti i ljubavi, koji se, kako veli sv. Pismo, kloni grijeha?²⁾ Za uzgoj u strahu Božjem iziskuje se krijepka ruka i odlučna volja, koja upotrebljava ne samo pouku, nego i karanje pa, ako ustreba, i pedepsu. Djeca nemaju iskustva i rasudnosti, da bi mogla razlikovati između dobra i zla; uz to u mladog je čovjeka volja slaba, a pohlepa za uživanjem jaka, pa ako i dobro uviđa i odobrava to, ipak više naginje na zlo. Već od rođenja stanuje u čovjeku, kako veli sv. Pavao, grijeh.³⁾ Mladi čovjek, rekao bih, nehotice i neznajući skreće s puta Božjeg zakona i krijeposti, te će još dublje ugreznuti u glib svakojakih opačina, ako ga jaka ruka na vrijeme ne izvuče.

I tu mu spasiteljnu ruku valja da pruže roditelji, napose otac. Ako se mlado stablo pusti, da raste i razvija se, kako mu drago; to ne ćemo nikad od njega dobiti plemenito drvo, koje rađa dobar plod. Nego mlado stablo valja čvrsto privezati uz kolac, da raste ravno; a svako toliko valja ga obrezati pa i izrezati iz njega, kad bi se što nezdravo ili otrovno uvrijelo u njegovo tijelo.

Što je kod mladoga stabla kolac, to kod djeteta i neiskusnog mladića mora da bude volja očeva, volja tvrda, postojana, koja se očituje blagom dođuše, no ako ustreba i strogom riječju, ukorom; pa ako sa svim tim ništa ne postigne, priskočit će i pedepsa u pomoć. Jesu riječi Duha Svetoga: »Tko šteti šibu, on mrzi svoga sina.«⁴⁾ Slabo shvaćaju svoje dužnosti roditelji, koji u svaćem udovoljavaju djeci, te su tako slabi, da se ne usude svome čedu a ma ništa uskratiti, tako te napokon dijete u svem vrši svoju volju, dok se otac i majka ponize do roba tvrdoglavosti dječije. To znači izvrnuti od Boga postavljeni prirodni poredak! Tako se djeca razmaze, smalakše u njih krjeposna snaga, te će doskora postati bezvoljna igračka svojih hirova i strasti. Takva ljubav jest slijepa i griješna, jer njom tjeraju roditelji djecu u propast te ih čine vremenito i vjekovito nesrećnima, a sebi i društvu nesnošljivima.

(Slijedi).

¹⁾ Ef. 6, 4. — ²⁾ Crkv. 1, 27. — ³⁾ Rim. 7, 17. — ⁴⁾ Prič. 13, 24

Književni prikazi.

Svetomu ocu papi Piju X. spomenica i molba za slavensku službu božju u tršć.-kop. i por.-pul. biskupiji. Izašla je baš ovih dana iz tiskare Laginja i dr. u nakladi pazinske općine. Vanjštinom je ukusna: lijep format, dobar papir, ugodna slova, a takova i mora biti, jer je upravljena u Rim glavaru crkve. Presajna opet nije, ali to ne bi bilo ni dolično, jer istarski Hrvati velike pazinske općine ne slave kao bogataši. — Povodom poznatoga dekreta tršćansko-koparskoga biskupa dd. 18. listopada 1909. o zabrani slavenskoga liturgičnoga jezika u crkvama nekih dekanata njegove biskupije zaključilo je slavno zastupstvo pazinske općine u svojoj sjednici dne 20. prosinca 1909. podastrijeti Njegovoj Svetosti u Rimu spomenicu i molbu, koja je evo već gotova i štampana. Kažu, da joj je auktor općinski tajnik g. Mate Brajša. Razdijeljena je u četiri dijela: 1) kratka politička povijest naroda slavenskoga uopće a hrvatskoga napose s obzirom na crkvenu povijest; 2) život i djelovanje slavenskih apostola; glasovita bula pape Hadrijana II., »koja je izvor prava, na kojem temelje Slaveni obranu svoje liturgije;« pismo pape Ivana VIII.; o čitanju i pjevanju epistole i evanđelja u više jezika u jednoj misi; katolike ne ujedinjuje jezik nego vjera, quod sermo rei et non res sermoni subjecta est; 3) slavenska liturgija u cijeloj Istri po svim biskupijama raširena a onda od početka XIX. stoljeća zanemarena radi pomanjkanja slavenskih knjiga, sjemeništa i svećenika; o porabi evangeliarija ili »slaveta«; u nijednoj istarskoj crkvi nijesu Hrvati dobrovoljno (voluntarie) zapustili slavensku liturgiju, dakle nije nastala zastara (praescriptio) prava; ovo je najopširniji dio, ovdje je glavni sa-

držaj spomenice, a dalje pod 4) slijedi zaključak i molba, da se u tršć.-kopar. biskupiji od slavenske službe božje sačuva, što je do danas ostalo, i da se sve od starine povрати, što je u zadnje vrijeme propalo, i da se u por.-pul. biskupiji uspostavi neovlašteno ukinuta poraba slavenskoga liturgičnoga jezika. Tako svršava ova spomenica i molba (na str. 53.) sa pečatom općine i potpisom njezina glavara Dra. Kurelića. Dalje ima jošte nekoliko čistih listova papira, da se iza njega u obranu svoje starine na ovoj spomenici i molbi sv. Ocu mogu potpisati pojedini općinari. Priložen je također talijanski pisani izvadak, iz kojega će rimski papa u svojem materinskom jeziku moći u kratko razumjeti, što ga njegovi vjernici mole. Cijelo je djelo tako štampano, da ga mogu poslati u Rim sv. Ocu također druge naše općine i župe, različita društva a i pojedinci, koji ne dozvoljavaju, da propadne ova naša narodna starodavna pravica i svetinja. Ovu spomenicu preporučamo u ostalom svakomu, da ju pročita i prouči, jer će u njoj naći vrijedan dopunjak onomu, što sada izlazi u podlistku »Naše Sloge« pod naslovom »Slavenski bogoslužni jezik u Istri.« Čast pazinskoj općini, koja se ovako dostojno prva javlja na obranu glagolice, a čast također sastavljaču spomenice, koji se istaknuo kao dobar poznavao ovoga vele važnoga crkvenoga i narodnoga pitanja. U slijedećem broju bit će nam moguće vratiti se pitanje na sve ovo.

Ovogodišnje knjige naših „Matica.“ Mislim na »Matice« u Zagrebu, Zadru i u Ljubljani. »M. H.« izdala je tri vrijedna poučna djela (Bazala: Povjest filozofije, 2. svezak, Lozovina: Povjest talijanske književnosti, Drechsler: Preporodne studije I. Stanko Vraz) i četiri birane knjige

zabavnoga štiva (Maglajlić: Iz staroga vilajeta, Dante-Kršnjavi: Božanska komedija, I. Pakao, »Kolo« V. knjiga), među njima biser-knjiga našega narodnoga pjesništva: balade i romance (Narodne pjesme, knjiga V.). I kad »M. H.« ne bi drugo dala svojim članovima, nego samo ove pjesme, morao bi dar njezin nazvati sjajnim, tko umije cijeliti narodno blago, a što će se reći kad ona daje još i druga vrijedna djela? Tko plati osim godišnje članarine (6 K) nekoliko kruna više, dobije još neka izvanredna izdanja (Ogrizović: Hasanaginica, Tresić: Fini reipublicae I. Ciceronovo progonstvo, oba djela drame), osobito »Kolo hrvatskih umjetnika, IV.« Posebna je »Matičina« publikacija »Glas M. H.«, koji je izlazio četiri godine, a od sada ga više ne će štampati.

»Može li se držati neopravdanim, ako bi se »M. H.« nadala, da ne će biti inteligentna Hrvata, koji ne bi bio njezinim članom?« Žalosno je doista, što inteligentni istarski Hrvati ne će da činom odgovore na ovo opravdano Matičino pitanje. U Istri bi moralo biti bar tisuću njezinih članova. A ima ih? Jedva četiri stotine! Po »Izvjestaju« M. H., u kojemu je imenik članova za godinu 1906., ima Matica u Istri točno 391 člana. Sada, par godina kasnije, bit će žalibože više manje isti broj. Na pazinsko povjereništvo dolazi trećina članova (136), na sva ostala mnogo manje: volosko 30, pulsko 25, koparsko i krčko po 24, buzetsko i lošinjsko po 16, kastavsko 15, bersečko, bašćansko i nerezinsko po 13, cresko, dobrinjsko i vodičko po 12, opatijsko 11, dubašničko i malinsko po 8, barbansko 2 i na rovinjsko povjereništvo 1 član. I povjereništva je premalo (19), kao da je teška dužnost biti povjerenikom M. H. Da je broj povjerenika veći, osobito u zapadnoj Istri, mogao bi i broj članova za par godina narasti na tisuću. Iz staleža učiteljskoga moralo bi se lako naći 200 članova, tako i iz

svećeničkoga, 200 članova morala bi Matica imati među đacima srednjih i visokih škola, toliko i od ostalih staleža svjetovnih, a par stotina članova otpala bi na prerasličita naša društva (škole, čitaonice, župne i općinske urede itd.). Eto tisuće članova, koji sa 6 K godišnje mogu dokazati, da shvaćaju važnost Matičine zadaće unutar cijeloga kulturnoga života hrvatskoga naroda. A kako će Matica zadovoljiti sve većim zahtjevima, ako je članovi svojim žrtvama — ako se 6 (šest) kruna za 7 (sedam) vrijednih knjiga smije zvati žrtvom — izdašno ne bi poduprli? I opet koliko bi Matica mogla učiniti za napredak naše knjige, koliko bi lijepih djela svjetske literature mogla dati u uzornim prijevodima, kad bi svaki obrazovan Hrvat bio njezinim članom? Matica Hrvatska može svoju veliku zadaću u hrvatskom narodu potpuno izvršiti samo uz živu potporu općinstva. No žalosno je gledati, kako od nekoliko godina u pojedinim gradovima, te sve većim brojem stanovnika broj Matičinih članova biva — sve manji, još je žalosnije, kad pri tom pomislimo na strani svijet, na koji se tako rado pozivamo, ali ga rijetko nasljeđujemo. U tom svijetu, gdje je prosvjeta daleko veća, gdje je knjiga daleko više raširena, uvijek se živo radi na tom, da se narod što više obrazuje, da zavoli knjigu i nauku, jer se drži, da je prosvjeta obrazovanost danas najpotrebnije oružje u borbi naroda za opstanak. Eno Poljaci, eno Česi spremaju u kulturne svrhe dar od milijun kruna — o kakovom bismo mi mogli samo sanjati; ali zato se u njih najodličniji ljudi, činovnici i trgovci, obrtnici i posjednici, plemstvo i građanstvo natječu, tko će više učiniti, što više doprinijeti za narodnu prosvjetu. A oni, koji ovako podupiru narodnu stvar, ne dobivaju za to ništa. Ovakove požrtvornosti M. H. ne traži, jer ona daje dar svojim članovima, veći nego je žrtva njihova, pa drži, da smije pri tom računati, da će je

hrvatski narod izdašno poduprijeti. To su nade Matičine, koje je upravila cijelomu hrvatskomu narodu, a nama je ugodna dužnost, da je ovdje upravimo istarskoj grani hrvatskoga naroda. (Slijedi).

Vijesti iz pokrajine.

Roditeljski sastanak u Kastvu.

Pučke škole u Kastvu — dječjačka i djevojačka — upriličile su u nedjelju 30. siječnja tek. god. prvi roditeljski sastanak.

Dvorana, u kojoj se obdržavao taj sastanak iza večernje službe božje, bila je dupkom puna. Došli su mnogobrojno roditelji djece iz Kastva i okolice, došlo je — što je veoma lijepo i hvalevrijedno — i dosta odrasle mladeži.

Prisutne je pozdravio u ime učitelja i učiteljica nadučitelj Fran Baf. Rekao je, da su upriličili ovaj sastanak iz ljubavi do djece, iz ljubavi do sretnije budućnosti našega naroda. Razložio je, koju svrhu imaju ovakovi sastanci, da se naime usko prijatelje dom i škola, da uzmognu uzajamno raditi, a sve za duševno i tjelesno dobro djece naše. Žele li, škola i dom, postići svoj uzvišeni cilj, moraju složno raditi, da se ne bi možda kod kuće rušilo onoga, što se u školi gradi ili obratno.

Pozdravlja i predstavlja prisutnima c. kr. kotar. škol. nadzornika, gosp. Dragutina Pribil-a, koji nije žalio ni truda ni vremena, nego je rado došao iz gospodskog Voloskog amo k nama u starodrevni Kastav-grad, da na ovom današnjem sastanku govori »o potrebi redovitog školskog polaska.«

Preporuča prisutnima, neka pažljivo slušaju gospodina škol. nadzornika, pošto se radi o sreći njihove djece.

Iza toga progovori gosp. nadzornik, koji je govorio opširno i vrlo zanimivo :

O potrebi redovitog polaska
pučke škole.

Stvar, o kojoj sam odlučio govoriti, čini se na prvi pogled tako jasna, da ćete se

začudeni pitati: »Zar je bilo od potrebe ovomu čovjeku načiniti put iz Voloskog u Kastav, da gubi riječi za ono, što je nama svima poznato kao i njemu? Ta tko dvoji danas o potrebi škole? Nijesmo li baš Kastavci najsjajnije dokazali, da cijesimo potrebu škole.«

U Vašem gradu nalazi se djevojačka pučka škola sa tri razreda, dječjačka pučka škola sa pet razreda, delavska škola, koja će se brzo pretvoriti u c. kr. strukovnu školu, napokon je ovdje već četvrtu godinu učiteljište sa vježbaonicom. Ne znači li dakle govoriti o potrebi polaska škole u Kastvu isto kao što nositi vodu u more, snijeg na Učku iliti kamen na Kras? — No polako! Put iz Voloskog do Kastva mjestimice je tako strm i tako naporan, da sam si više puta morao otrti čelo, pak hoćete, da sam to podnio uzalud?

Nemojmo zaboraviti, da sam odlučio govoriti o potrebi redovitog polaska škole, a to je nešto drugoga. Mnogo učenika polazi pučku školu, ali malo, vrlo malo djece dolazi u naše učevne zavode redovito. Kakvo značenje to ima za školu i narod, eto to će Vam moje riječi potanje obrazložiti.

Godine 1866. zadesila je našu milu domovinu velika nesreća. — Dvije jake države bacile su se na Austriju, da ju unište. — Ova paklena nakana nije uspjela, ali ipak je bila naša šteta znatna. Ništa bo nije pomoglo, da su hrvatski pomorci ovjenčali Tegetova kraj Visa nesmrtnim vjencom slave; uzalud su plemeniti slavjanski sinovi hrlili od pobjede do pobjede na talijanskim poljanama: na sjeveru bila je Austrija hametom potučena. Tamo kraj Kraljevog Graca našlo je na hiljade hrabrih srdaca vječni pokoj. Tko nije vidio slike »Baterija mrtvih,« taj nema pojma, koliko je junaštvo naših vojnika uzalud kušalo priboriti pobjedu našem barjaku.

Austrija je izgubila lijep alem-kamen iz svoje krune; ali daleko više bilo je požaljeto, da je izgubila velik dio svog ugleda,

koji je prešao po zasluzi Bismarkovoj na Prusku.

Naravno je, da se pita poslije svake nesreće, gdje leži uzrok nedaće. Svi znamo, što je Rusiju u boju s Japancima uništilo.

Godine 1866. jedan je glas proletio Evropom: Pruski učitelj potukao je austrijskoga — što znači: inteligencija pruskoga naroda sa svojim već razvijenim školstvom nadmašila je onu austrijskih naroda.

I u Beču su čuli ovaj glas, i vjerovali su mu. Počela je reforma. Plod ovog nastojanja bio je austrijski državni školski zakon od 14. svibnja 1869.

§ 20. ovog zakona kaže: »Roditelji ili njihovi zamjenici ne smiju svoju djecu ili štíćenike pustiti bez nastave, koja je propisana za opće pučke škole,« a § 21. veli: »Dužnost pohađanja škole počinje s navršenom šestom godinom i traje do navršene četrnaeste godine života.«

Dakle jedno je htjela Austrija: podići inteligenciju svojih naroda putem obvezatnog polaska pučke škole.

Svaka zemlja je onda izdala osobite zakone o školskom polasku. Tako ima i Istra više takovih zakona, a zadnji je onaj od god. 1895.

U tom zakonu predviđaju se za roditelje, koji ne će pošiljati svoje djece redovito u školu, globe, a za one, koji ne mogu te globe platiti, zatvor.

Učitelji dužni su prijavljivati izostatke, što ih počinjaju djeca, Mjesnom školskom vijeću. Ovo opet je dužno javiti izostatke Kotarskom školskom vijeću, koje udara veću ili manju globu. Svi ovi: učitelji, članovi Mjesnoga školskoga vijeća, Kotarskoga školskoga vijeća i ja kano nadzornik svečano smo se zakleli, da ćemo zakon izvršivati ne gledajući ni na brata ni na sestru. Pred svevidnim Bogom smo dužni skrbiti se za redovit polazak time, da globimo nemarnjake. Ma boljelo me i srce, kad globa zadesi siromaka, koji nema čime da kupi soli, dužan sam to

učiniti. Zakon je gluh prema uzdisajima, on je slijep prema krvavoj suzi. — Ali zakon je svet, zakon je pravedan. To ću Vam dokazati tako, da Vam dokažem potrebu redovitog polaska pučke škole.

Naobraženost naroda mjeri se takozvanom gramotnošću, to jest znanjem pisanja i čitanja. To je sigurno mjerilo za razvitak školstva u državi. Dočim imate u čitavoj Českoj na dvjesto ljudi samo jednog negramotnog čovjeka ili analfabeta, ima velikih gradova u Siciliji i u Španiji, gdje iznosi broj analfabeta do 90%.

Kod nas u Istri broj je analfabeta još znatan, naime skoro 39%. Tamo u Krčkom kotaru cijenim ih ja još svakako na 70%.

Što je tomu žalosnomu stanju uzrok? Najprije nedostatak škola. Godine 1869. je zakon ustanovio, da se mora svuda otvoriti škola, gdje ima u okružju od 4 km 40 za školu sposobne djece. Gospodo moja, 6 godišnje dijete danomice 8 km načiniti, bez objeda, slabo obučeno, možda boležljivo, kojoj majci se ne bi dijete smililo?

Pak danas, 40 godina poslije stvorenja novoga zakona, ima u Istri još preko 10.000 slavjanske djece bez škole; još uvijek držimo komisije za ustroj školâ u krajevima, koji imaju i do 200 djece — a kako dugo treba onda čekati na to, da se škola u istinu otvori?

U cijeloj Českoj ima danas samo stotšezdeset i dvoje normalne, to jest zdrave djece, koja ne polaze pučku školu. Što da se reče onda kod nas? Poznam općine, u kojima je više normalne djece, koja školu ne polaze, nego u cijeloj kraljevini Českoj sa skoro 6½ milijuna stanovnika. Ali zato sravnimo li Češku s našom zemljom, nalazimo u Českoj blagostanje, bogatstvo, a kod nas — nevolju, siromaštvo!

Drugi uzrok analfabetizmu je taj, da se djeca ne šalju redovito u školu.

Šest godina mnogo je i malo, kako se uzme. Ja sam uvjeren, da nijedno dijete u 6 godina ne nauči toliko, da ne bi ka-

snije u životu željelo, da je u školi naučilo nešto više. Dakle doba školskoga polaska u Istri je kratka i — prekratka.

Naši učitelji imaju sve potanko propisano: To i to moraš učiti u prvoj škol. godini, to u drugoj, to u trećoj, četvrtoj, petoj, šestoj. Dođe nadzornik, pogleda u knjige i sudi učitelja po tome, koliko je učiva obradio. Gospoda učitelji moraju dakle gledati, da uzmu svu onu građu, koja je propisana, pak ne mogu paziti na 100 učenika, da li su si svi pri-vojili sve, što treba i kako treba. Naše škole su prenapunjene. Roditelji, kako teško je Vama držati u redu jedno dijete! Kako teško je držati u redu 100 i više učenika. Tako n. pr. u Munama poučaje sada jedan učitelj preko 250 učenika. Je li tu moguće paziti na svako dijete?

A znanje je kao jedna zgrada. Tko hoće zidati zvonik, taj mora početi s temelja. Kamen na kamen, sve potanko, da se čitava zgrada ne sruši i ne pokopa pod sobom i zidara.

Tko hoće znati, koliko je $2 + 1$, taj mora najprije znati, koliko je $1 + 1$. Tko hoće znati odbijati, mora znati prije zbrajati, a ne može se dijeliti, ako se ne zna množiti.

Svatko rado čuje povijesti i svatko ih rado čita. Ali tko hoće čitati pjesme o Kraljeviću Marku, tko se želi naslađivati na Šenoinim knjigama, taj mora najprije naučiti azbuku. Dakle i tu siguran temelj zvoniku, onda tek misli na krov!

»E pa dobro,« reći ćete, »učitelj gradi, ča ću mu ja, neka on misli na temelj!«
Roditelji moji, ne tako!

Učitelj je siromah tamo, gdje nije redovitog polaska.

Kazimo, da je dijete bilo u školi čitav prvi mjesec. Naučilo je $1 + 1$, $2 + 1$, $3 + 1$, makar i $4 + 1$. — Dođe berba, Dijete je rađe u vinogradu nego u školi, pak i roditelji vole takvom prigodom imati djecu sa sobom. Dijete lijepo izostane cijeli tjedan iz škole. — Ali međutim učitelj

nije plandovao, znade on, koliko mora kroz cijelu godinu naučiti djecu. Kada dijete dođe u školu, eto, djeca uče $6 + 1$. A kada će dijete naučiti, koliko je $5 + 1$? — Sad nastaje zbrka. Pojmovi počmu se u maloj glavi plesti i motati. — Učitelj na žalost nema vremena, da se bavi s jednim djetetom, jerbo bi morao sto drugih zanemarivati. Vesela berba je dakle uzrok žalosnoj posljedici: dijete zaostaje u naukama, ne razumije već što to govore u školi, izgubi volju za nauk, ne pazi više, učitelj ga kazni: dijete izgubi volju za školu, ostaje doma samo ako može ili se — što je najžalosnije — počme skitati šumom i lugom mjesto da ide u školu.

Tako je to, ako dijete već prve godine zanemaruje školu. Nije ništa bolje ni kada to čini kasnije, kad je već veliko. Evo vam dokaza:

Učitelj obučava u zemljopisu Austro-ugarsku monarhiju. Uzima jednu zemlju za drugom. Recimo, da poučaje zemljopis u utorak. Dijete slučajno ne dođe dva utorka u školu. Dvije krunovine su se u to vrijeme obradile. Recimo, da su u to vrijeme djeca naučila, sve što treba znati o Dalmaciji i Primorju. Kada će dijete, koje nije bilo dva utorka uzastopce u školi, to naučiti? Učitelj ne može, ne smije natrag, on mora naprijed. Pa kamo bi došao? Danas izostaje taj, sutra onaj — kako bi mogao uvijek opetovati? — A tako Vam je i s drugim školskim predmetima. — Dijete ne nauči ono, što je jednog dana zanemarilo, nikada više. I svaki zanemareni dan znači za dijete veliku štetu.

Ali još nešto valja uzeti u obzir. Dolaziti u školu je dužnost. Dijete to dobro znade. Roditelji, koji zadržavaju dijete kod kuće, navađaju dakle djecu na neispunjivanje dužnosti. — Takvo dijete će brzo znati otkrižati se i drugih dužnosti. Konac koncu je moralna propast takvog djeteta. Mjesto da su roditelji dijete uzgojili, oni su dijete pogubili. A jedamput će Gospo-

din pitati: Gospodaru, kako si upravljao talentima, što sam ti ih posudio? I vidjet će Gospodin Bog, da su bili talenti zakopani u zemlju, i strašan će biti njegov srd i grozan udes takvih roditelja.

Polaze li djeca nemarno školu, najviše trpi učitelj. Pogledajte malo u razrednice. Od 100 djece ne ćete naći možda niti jedno dijete, koje bi redovito dolazilo u školu. Kako da učitelj udesi to svoje poučavanje? — A dode nadzornik i vidi taj loši napredak i postaje nevoljan. To se opetuje od godine do godine. Kako da ne izgubi čovjek veselje za rad? — Kako da Vam se ne iskvari najbolji učitelj? — U staro doba su pripovijedali, da su bogovi kaznili jednog nevaljanca time, da je morao u paklu vjekovito nositi vodu u bačvu bez dna. Aj, koliko je učitelja na svijetu, koji su osuđeni na istu rabotu: puniti bačvu bez dna, obučavati djecu, koja ga uslijed slabog polaska ne razumiju.

Roditelji! Ako želite sebi dobro, ako želite djeci dobro, ako cijenite i ljubite učitelja svog: šalžite svoju djecu u školu, redovito, svaki dan. Nadzirajte tu djecu na putu u školu, da ne gube vremena po putu igrom, da se ne počimlju skitati. Ajte k učiteljima više puta pitati, kako polazi dijete školu, i bit će sve dobro.

»Ma nadzorniče,« reći ćete, »kade ti je glava? Lako je Tebi govoriti, teško nama patiti. Ti ne jedeš našega kruha, ti ne znađeš, što znači skrbiti za nikad situ mnogobrojnu obitelj. Ti imaš plaću svaki dan; ako činiš svoju dužnost ili je ne činiš, pak imaš još vremena, da dolaziš amo u Kastav šekat i predikat; načiniš svoju partijicu, ideš na zabave, ali gledaj ti naše odnošaje! Živi ti, kako živemo mi, pa će te proći dobra volja.«

No polako! I ja sam siromašnog oca sin. Znađem ja za nevolju Vašu, roditelji dragi. Ali pamтите si to: Mene je riješila nevolje jedino škola. Vaša nevolja pak će preći i na sinove i na unuke vaše, ako ne budete skrbili, da Vaša djeca polaze

redovito pučku školu, jer pisano jest, da Bog kazni grijeh roditelja do trećeg i četvrtog koljena.

Tko hoće svojem djetetu dobro, taj ga šalje u školu. Oni roditelji, koji zadržavaju dijete kod kuće, da im pomaže sticati kruh, oni roditelji su sebičnjaci, koji uništavaju radi sebe sreću sinova i unuka svojih oduzimajući im najveće dobro na svijetu.

Sve na svijetu prolazi, sve se može izgubiti, samo ono, što znađeš, ne može ti ukrasti nitko.

Veliki grčki mudrac morao je bježati iz grada, na koji je navalio neprijatelj. Bježali su stanovnici i nosili sa sobom, što su cijenili da im je najveće bogatstvo. Samo taj mudrac išao je praznih ruku. Pitali su ga sugrađani, što to znači, da ništa ne spašava. On im odgovori: Sve što imam, nosim sa sobom, a to je moje znanje, koje mi neprijatelj oteti ne može.

Djeca svrše školu, pak bi htjela u zanat. »Meštar« pogleda svjedodžbe i uzme onoga, koji je više naučio.

Djeca idu u gimnaziju, u učiteljište. Tamo napreduju najbolje oni, koji su najbolje pripravljeni.

Kako! ćete reći. Moj sin ostane doma, šta će njemu školske gluposti.

Dobro! Dijete dakle svrši školu i počme doma raditi.

U školi naučilo je veoma malo, jer je hodalo neredovito u školu. Znađe malo čitati, još manje pisati. — Sada više knjige nikad u ruke! Bila bi sramota!

No nekog dana dođe ocu poziv od suda. — »Ivane, čuješ, pročitaj mi to.« — Ivan se muči, gleda, obraća pismo — eto — zaboravio je čitati, postao je — — analfabeta. »Škola, oj škola! Moj Ivan hodil je 6 godina va školu, a sada znan ja boje čitat nego on, ki nisan bil nikad va škole!«

Ivan dođe u vojnike. Zdrav je, lijep momak, nije glup, napredovao bi, ali ne zna pisati. Njegovi drugovi su već kaprali

i stražmeštri, on obavlja još uvijek najniže poslove.

Dode Ivan doma, preuzme gospodarstvo. U dva dana triput požali, da ne zna pisati. Danas je život i dobro stojećemu seljaku težak. — Dođe mu spis od oblasti, on ga ne zna čitati. Raskrivati mora tajne susjedu. Ne zna pisati prijave, molbenice, ne zna čitati novina, ne zna čitati listove, koje mu piše vlastito dijete: zdravim očima ide slijep kroz život.

Na žalost, naš je narod još pun ovakvih Ivana. — U Češkoj bogatstvo, kod nas siromaštvo! Zašto to? — Radi škole! — U teškim vremenima mora istarski Hrvat i brat mu iz kraljevine u daleku Ameriku po kruh. U njegovu zemlju seli se Švaba i Madžar. Istarska činovnička mjesta u nehrvatskim su rukama, trgovina puni talijanske i njemačke džepove. — Nismo toga sami zakrivili. Ali u našim je rukama budućnost! Prionimo uz školu, ona će Hrvatu opet otvoriti stazu k blagostanju!

Zakon, koji se bori protiv nemarnim roditeljima, pravedan je, bori se za Vašu bolju budućnost. On kazni samo one, koji upropašćuju djecu, a s djecom narod.

Dragi oci i majke! Skrbite se, da vam dijete pohada školu redovito, svaki dan. Gdje je velika nužda, u slučaju bolesti vaše, ili kad je dijete bolesno ili kad je tako loše vrijeme, tako slabi putevi, da bi moglo dijete nastradati, neka ostane dijete kod kuće — ali drugčije ne! Nemojte dopustiti, da Vam dijete izgubi najveću blagodat novog vremena, pučku školu. Makar Vam bilo teško, ne budite sebičnjaci, koji radi vlastitog dobra uništavaju budućnost ploda srca svoga.

Kao predstavnik kotarske školske oblasti velim vam: Školska oblast učinit će svoju dužnost bezobzirno, strogo. Ja sam se tako zakleo Bogu. Činite i Vi vašu dužnost, oci i majke, bezobzirno, strogo. Mudri Sirah kaže: Tko svoje dijete ljubi, taj skrbi za dobar uzgoj djeteta.

Jošte nešto: »Da imate gdjegd kravu »na spolovini,« ne biste li se češće popitali, što je i kako je s njom? — Koliko puta pak dođete u školu popitati se, kako napreduje vaš mali? — No, o tome drugi put, ako ste zadovoljni, da opet dodem. (Samo izvolite doći, bit ćemo Vam zahvalni za krasne pouke!).

Svršavam. Jednu jedinu molbu vam polažem danas na srce, jednu preporuku.

»Ako hoćeš, da ti bude dobro na zemlji, poštuj oca i majku.« Dijete je pak dužno skrbiti samo za onog oca, koji se je brinuo za svoju djecu. Po božjim i ljudskim zakonima dužni ste skrbiti za dobro djece svoje. To činite u potpunoj mjeri, ako skrbite, da vaša djeca polaze školu redovito. Činite to, i vaša djeca će naći pnt k sreći. Vaša će biti starost mirna i sretna, a na vašim grobovima ronit će suze zahvalni sinovi i unuci.«

Kada je gosp. nadzornik svršio svoj govor, zahvali mu se nadučitelj Baf najtoplije i preporučí slušateljima, neka si ove krasne pouke usade duboko u srce, neka se po njima ravnaju, a sve iz ljubavi do bolje budućnosti svoje dječice.

Sad progovori opć. načelnik g. Kazimir Jelušić, koji izrazuje u ime mjesnoga škol. vijeća svoju radost, što se je upriličio ovaj roditeljski sastanak. Raduje se, što su roditelji tako mnogobrojno došli na taj sastanak. Nada se, da će današnji sastanak uroditi dobrim plodom — što dao Bog!

Na koncu se nadučitelj zahvaljuje svima, što su sa zanimanjem prati i današnja izvađanja, zahvaljuje se, što se tako mnogobrojno odazvaše pozivu. Pozivlje već danas sve prisutne na »Drugi roditeljski sastanak,« koji se odlučilo prirediti u nedjelju dne 20. veljače tek. god. Nada se, da će biti i na tom drugom sastanku toli obilno slušateljstvo.

Kliknuvši svima: »Z Bogom, do viđenja,« svi se lijepo razidoše svojim kućama.

Njegova Visost nadvojvoda Franjo Ferdinando, našljednik prijestolja, došao

je s obitelji za više vremena na Brijone, otoke kod Pule.

Želimo dragome gostu i Njegovim milima sretan boravak u našoj pokrajini!

Pazin. Ovih dana posjetio nas je virtuoz na violoncelu, g. Stano, i u Nar. Domu priredio koncert. Pazinci pohrlili mnogobrojno i zahvalni su umjetniku za ugodni užitak. Umjetnika je na glasoviru pratila gđa Novljanova, a na guslama prof. Šantel.

Glasovi iz novina.

Hrvatska Straža br. 2.

Već osmu godinu izlazi taj jedini hrvatski filozofski časopis. Mirno, ali dosljedno i ustrajno pobija moderne krive filozofeme, te odlučno brani »philosophiam perennem« — peripatetičko-tomističku filozofiju. Ignorira ga »die gelehrte Unwissenheit«, da se poslužim Foersterovom oznakom velikoga dijela moderne inteligencije.

I drugi broj obiluje, kao obično, dragocjenom građom. Uvodnu raspravu »Škola bez Boga ili: škola s Bogom« preporučamo osobito školnicima. Opisuje borbu belgijskih katolika za »školu s Bogom«. Nije manje važna druga rasprava »Nietzsche i nietzschejština kod nas«.

Isti je duh prodrio i u literaturu. Otvorite »Savremenik«! U raspravi »Moderna kritika i Evandjelje« tumače se i kritizuju rezultati moderne kritike o četvrtom, Ivanovom evanđelju, Ivanovo je evanđelje knjiga Sv. Pisma, s kojom se kritičari najviše bave. Raspravljaju se tri pitanja: 1. Tko je auktor četvrtog Evandjelja? 2. Je li četvrto Evandjelje povjesno djelo? 3. Koja je teologija četvrtog Evandjelja? Grabić u »Važnosti moderne kritike« raspredao pojmu religiozne istine u pragmatizmu. »U modernoj pragmatičnoj filozofiji (je ono istina), što odgovara težnjama ljudskoga života, bez obzira na realnost stvari«. U »Odgovorima na pripisane upite« razjašnjuje se stanovište prema »škakljivim pripovijestima« sv. Pisma Staroga Zavjeta. Zatim slijede »Ocjene novih djela«.

Kritizuju se tu među inim i pjesme Istranina o. fra Bone Zeca. (»Samoprijevog vodi svijetlu i slobodi!«)

Obilat je prijevod raznih poljskih, njemačkih, francuskih i dr. revija. Isto možemo ustvrditi i o »Svašticama«.

Preporučamo »Hrvatsku Stražu« svima onima, koji žele produbiti svoj svjetovni nazor. Naš je vijek vijek predsuda. Da se tih predsuda riješimo, pomoći će nam i »Hrvatska Straža«, zato tollite, legite!

»H. S.« stoji na godinu 7 kruna, đaci i pučki učitelji plaćaju 3 kruna.)

O »narodnim čitaonicama u Istri« piše u novom »Vienču« g. F. S—ć (= Sloković). Sa ovom godinom počeo je politički dnevnik »Obzor« izdavati u novoj seriji književni list obljubljenoga imena — »Vienac« (pod uredništvom Vladimira Lunačka), koji ne kani zauzeti ugledno mjesto staroga »Vienca« nego samo pružiti »najširim slojevima vanredno jeftinu zabavnu lektiru — donošajući romane, novele, pjesme i hrvatskih i najboljih savremenih stranih pisaca uz mjesečni pregled umjetnički, književni i poučni.« U svom prvom broju sjetio se novi »Vienac« i nas u Istri spomenutim člankom, koji nije dođuše dosta pregledan ni u podacima potpun, ali je ipak poučan za sve čitaoce »Vienca« a napose za nas u Istri, koji samo mislimo, da svoje kulturne prilike dobro poznamo. Spomenut ću iz njega ovo: U Istri imaju Slovenci 33 čitaonice a Hrvati samo 57; Slovenci do 30 pjevačkih zborova (ne »društava«) a Hrvati samo 7 (u cijeloj srednjoj i južnoj Istri); od hrvatskih čitaonica samo 7 dobiva knjige »Sv. Jeronima« i »Matiice Hrv.«; uopće ima »Sv. Jeronim« kod Hrvata samo 906 članova, a »Sv. Mohor« čak 1500 članova Slovenaca; »Sv. Mohor« ima 230 članova Hrvata a »Matica Hrv.« samo 30 utemeljitelja i 330 prinosnika. Od 80 hrvatskih pučkih škola samo 38 njih prima knjige »Sv. Jeronima«, a ostale? Glede svega toga najgore je u porečkom kotaru.

Lične i školske vijesti.

Pulski kotar.

Medulin. Glede imenovanja učiteljice III. reda na mješovitoj školi u M. izjavio je negdje koncem škol. god. pokrajinski odbor c. kr. pokr. škol. vijeću za Istru u Trstu, da za sada odustaje obzirom na spise o natječaju od prezentacije.

Ližnjan. Privremeni naš škol. upravitelj Mate Zuccon imenovan je ovdje definitivnim škol. upraviteljem.

Rovinjsko selo. Prvi semestar bila je naša škola bez učitelja. Sada je došao amo kao privr. škol. upravitelj Brdar Jakov iz Sv. Petra u Šumi.

Pazinski kotar.

Izvadak iz zapisnika sjednice c. kr. kot. škol. vijeća u Pazinu, održavane dne 20. jenara 1910.

Pošto se odobrilo zapisnik zadnje sjednice i uzelo do znanja saopćenja, odlučilo se:

1. predložiti proširenje pučke škole u Šumbregu u dvorazrednu;

2. odobrilo se tablice kvalifikacije za mjesto učiteljice II. reda na hrv. pučkoj školi u Pazinu, nadučiteljskih mjesta II. reda u Kringi i Tinjanu; učitelja III. reda na talj. muškoj pučkoj školi u Pazinu i ravnajućeg učitelja III. reda na talj. pučkoj školi u Pićnu i učiteljice III. reda na pučkoj školi u Tinjanu;

3. Odlučilo se o 4 molbama za priznanje petgodišnjih doplata;

4. predložilo se za jednog učitelja potporu radi bolesti.

Analfabetski tečaj otvorio je u Zareču škol. upravitelj Medvedić Ivan. Uzeo je sada 15 što učenika što učenica.

Grdoselo. Imamo novu školu, na kojoj službovao učitelj Ujčić Ante, ali nam ga sada poslaše drugamo, a školu drži bivši naš mnogoljetni pomoćni učitelj župnik Frulić Žime.

Voloski kotar.

Odlikovanje. Nadučitelju Franji Uršiću, bivšemu mnogogodišnjemu c. kr. kotar-

skom školskom nadzorniku za kotar Volosko, bio je prigodom zaslužnog umirovljenja podijeljen naslov ravnatelja. Čestitamo!

Sjednica c. kr. kotarskoga škol. vijeća u Voloskom. Dne 10. t. mj. obdržavala se je sjednica c. kr. kot. škol. vijeća, iz koje priopćujemo slijedeće:

Predsjednik priopćuje, da je bio Antun Maslo premješten iz Ricmanja u Pasjak, a Đuro Poropat iz Pasjaka u Klanu; da je bila Olga Širola imenovana privremenom učiteljicom u Voloskom, da su bili definitivno namješteni Ivo Lesica u Rukavcu i Ivanka Omahen u Hrušici; da je Aćim Tončić, nadučitelj u Klani, zamolio umirovljenje i nastupio dopust bolesti radi.

Predlaže se, da se doznače odnosni petgodišnji doplaci Alb. Rajčiću u Veprincu, Pavici Marčelja-Galović u Klani, Mariji Hajdinger u Sv. Mateju, Hinku Persoglia u Podgraju, Jelisavi Šepić u Rukavcu i Ivanu Makaroviću u Jelšanama.

Preporučaju se molbe za potpore R. J. u B. I. M. u J.

Predlaže se doznačenje remuneracije V. Žiguliću u Kastvu za podučavanje vjeronauka i Katici Franki za podučavanje ženskih ručnih radnja u Zvoneći.

Predlaže se ustanovljenje pučke škole u Pregarju, te uspostava u Brezi i Sv. Križu.

Dozvoljava se nerazdijeljeno podučavanje na pučkim školama u Kastvu i Veprincu.

Zaključuje se, da se raspiše natječaj za definitivno popunjenje mjesta podučiteljice u Kastvu i Sv. Mateju, učiteljice u Berseću i Veprincu, ravnajućeg učitelja u Tatrama, Brezovici i Golcu, te nadučitelja u Hrušici, Klani i Voloskom

Zaključuje se, da se ima obdržavati ovogodišnja kotarska učiteljska konferencija 20. i 21. svibnja tek. god. u Voloskom.

Odbita molba. Pokr. odbor izjavio je, da ne pristaje na to, da se povisi mirovina ni potpora udovi g. Izabelli po pok. Vilimu Grossmannu, nadučitelju u Lovranu.

Koparski kotar.

Vjenčanje. Marko Zlatić, privr. školski upravitelj u Sovinjaku, vjenčao se s gđicom Marijom, kćerju zastupnika na pokr. saboru Frana Flega iz Počekaja.

Želimo svaku sreću!

Uračunanje službenih godina. Učiteljici g. Mariji Orelovoj iz Korte d' Izola uračunane su glede kvinkvenija godine službe, koje je služila u Gorici-Gradiški iza ispita osposobljenja.

Sv. Donat kod Buzeta. Radi se o tom, da se u Sv. Donatu osnuje nova hrv. škola.

Porečki kotar.

Žbandaj je dobio napokon učitelja u osobi Antuna Ujčića.

Krčki kotar.

Zem. odbor ne će, da se proširi hrv. škola u Dobrinju.

Nagrada je podijeljena (140 K) za izvanrednu službu učiteljici Mariji Bubba od c. kr. pokr. škol. vijeća privolom Zem. odbora.

Drugi slavenski jezik u školi. Školska komisija moravskoga odjela češkoga narodnoga vijeća je u jednoj od posljednjih svojih sjednica raspravljala o pitanju učenja slavenskih jezika u srednjoj školi. Na raspravu joj je to pitanje dao nedavno odbor društva čeških učitelja u Moravskoj. Komisija je odlučila ovo važno pitanje riješiti pomoću ankete, u kojoj će sudjelovati ne samo nastavnici nego također trgovci i obrtnici, jer valja dakako uzeti u

obzir ne samo školu nego naročito i praktični život. Anketa se ima odlučiti za izbor jednoga od ovih jezika: poljskoga, ruskoga ili hrvatskoga. Po svoj prilici će se najviše članova izraziti za ruski ili hrvatski jezik. Da se u češke srednje škole kao drugi slavenski jezik uvede naš hrvatski, predlagao je već u svoje vrijeme prof. Kout, a da hrvatski jezik bude čak općevni među svim Slavenima, bijaše pred dvije godine digao svoj ugledni glas moravski Čeh Hermenegild Jiřeček, koji je nedavno umro.

Učiteljski stan je u cijeloj Austriji po selima većinom tako bijedan, da truje učitelju i njegovoj obitelji zdravlje. Svuda je proti ovoj nevolji trajno nezadovoljstvo i uzaludno zahtijevanje poboljšanja. Na koju već sve misao nije učiteljstvo došlo, da tomu zlu doskoči! Mala općina Plasy kod Mlade Boleslave u Češkoj riješila je pitanje krasno, jeftino i uzorno. Podigla je naime za stan učitelju lijepu kućicu sa dvije sobe i kuhinjom za 7000 K. Glavnicu je uzajmila na 50 godina, tako da će godišnje plaćati 5% kamata i amortizaciju. Godišnji trošak snašat će trećinom općina, trećinom mjesno školsko vijeće i trećinom učitelj. U kući su k tomu dvije sobe, za seosku blagajnu i knjižnicu. Tako ima učitelj jeftin i ugodan stan a općina dokaz svoje brige za obrazovanje i blagostanje svoga žiteljstva. Gospođine načelnice, predložite općinskom zastupstvu, da spomenuta općina bude vašoj uzorom!

Društveni odbor: Predsjednik Josip Bačić, upravitelj c. kr. pripravnice za učit. u Pazinu, prvi potpredsjednik August Rajčić, nadučitelj i narodni zastupnik u Opatiji, drugi potpredsjednik Marija Trinajstić, nadučiteljica u Vrbniku, tajnik Opašić Ante, učitelj u Pazinu, blagajnik Fran Baf, nadučitelj u Kastvu, predstavnici učiteljstva kotara Pazin — Fran Barbalić, nadučitelj u Bermu, Poreč — Nežić Ivan, nadučitelj u Livadama, Lošinj — Zorka Bobinac, Kopar — Gašo Licul, nadučitelj u Roču, Volosko — August Rajčić, Krk — Marija Trinajstić, Pula — Ante Žmak, nadučitelj u Medulinu.